

Ігор Козлик

Поетичні інтерпретації - 2

ІГОР КОЗЛИК

ПОЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ – 2

Івано-Франківськ
СИМФОНІЯ ФОРТЕ
2020

УДК 82-1(082)=030.161.1=161.2“XIX”
ББК 84(0)Я43
К 59

Козлик Ігор
К 59 Поетичні інтерпретації – 2 / оригінальні тексти, переклади, вступ. статті, примітки. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. – 140 с.

ISBN 978-966-286-178-5

У збірку входять українські переклади поезій російських поетів 2-ї половини ХХ століття Давида Самойлова, Булата Окуджави, Юрія Левітанського, Володимира Соколова та Роберта Рождественського, подані на тлі оригінальних текстів, стислих літературних портретів, необхідних текстологічних та історико-літературних коментарів.

УДК 82-1(082)=030.161.1=161.2“XIX”
ББК 84(0)Я43

ISBN 978-966-286-178-5

Поетичні інтерпретації–2, або Знову в інерції професії

Кожна професія має свої недоліки. Одним з таких є породжувана тривалою фаховою діяльністю інерція, тобто звернення до чогось іншого, з чим пов'язана основна спеціальність, але не є нею. У випадку зі мною – це входження у царину практичного перекладознавства як різновиду літературно-художньої творчості.

Системне студіювання поетичного досвіду Федора Тютчева (1803–1873), чому була присвячена моя кандидатська дисертація, врешті-решт вилилося у віршові переклади окремих поезій українською мовою не лише Тютчева, а й Олександра Вертинського (1889–1957), Владислава Ходасевича (1886–1939) і тоді ще живого Булата Окуджави (1924–1997) – поетів, які входили в рецептивне коло моїх особистих зацікавлень у сфері поетичного мистецтва, хоча трьома останніми, на відміну від першого, я ніколи професійно не займався, тобто не досліджував їхню творчість.

У підсумку 1996 року на світ з'явилася міні-книжка моїх перекладознавчих практик під обережною назвою «Поетичні інтерпретації»¹. Ця публікація не залишилася не поміченою у пресі: у травні 1996 року на неї відгукнулася московська газета «Книжковий огляд» (рос. «Книжное обозрение»), яка надрукувала коротку інформацію голови Івано-Франківсь-

---

¹ Див.: Козлик І. В. Поетичні інтерпретації / оригінальні тексти, переклади, примітки. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 80 с. (На обкл.: «Хай слово мовлено інакше...»).

кої секції шанувальників мініатюрних книг Петра Тихонова², а згодом цей же автор надрукував у тоді новому івано-франківському часописі статтю, друга частина якої знову була присвячена моїй збірці³.

Якщо для московської публікації важило те, що «Поетичні інтерпретації» – це перша в історії Івано-Франківська міні-книга, то в івано-франківській статті міститься посутнє доповнення, а саме: враження від самих перекладів читачів із Росії. Перший відгук належить Б. О. Черткову з Ростова-на-Дону, який зазначив: «Прочитав „Поетичні інтерпретації“». Переклади гарні, навіть дуже». Автором другого відгуку є уродженець Харківщини, російський поет із міста Братська Іркутської обл. Володимир Монахов, який, назвавши переклади «добрими», порадив їхньому авторові «і надалі займатися перекладами. Це в нього виходить»⁴.

Я не був байдужим до відгуків про свої перекладацькі спроби, добре усвідомлюючи походження власного інтересу до перекладів з російської поезії, вдачі і невдачі у своїх перекладацьких практиках. І знаючи, що моя основна професія – літературознавець, я, випустивши, так би мовити, накопичену за багато років вивчення тютчевської поетичної спадщини перекладацьку пару, з новими силами і натхненням звернувся до проблем науки про

---

² Див.: Тихонов П. У мини-книжек новая сестра. *Книжное обозрение*. Москва, 1996. № 20. 14 мая. С. 4.

³ Див.: Тихонов П. П. Візитні картки Карпат. *Галицько-буковинський хронограф. Гуманітарний альманах* / Засновник і видавець І. Я. Третяк. Івано-Франківськ, 1996. Вип. 1. С. 110–111.

⁴ Тихонов П. П. Візитні картки Карпат. С. 111.

літературу. Це, мабуть, зрозумів, івано-франківський критик і мій колега по роботі на філологічному факультеті Прикарпатського університету Євген Баран, який у статті «Поезія як університет», надрукованій з нагоди Всесвітнього дня поезії, на марґінесі основної теми «Поети в університеті» згадав мою міні-книжку 1996 року, зацентрувавши на тому, що її автор «поширено працює над докторською дисертацією з проблеми методології теорії. Одним словом, успішно себе канонізує як теоретика...»⁵.

Два наступні десятиліття я цілком свідомо не брався і не планував повернутися до перекладацьких дослідів, натхненно займаючись основним фахом. Щоправда, я не забував про Тютчева, завдяки якому ствердився у професії, як ніколи не забував і не забуваю про поезію, яку постійно читаю і яка незмінно присутня у моєму внутрішньому світі – в думках і емоціях. А це останнє спорадично породжувало у моїй свідомості україномовні рядки з текстів (а то і відразу цілих поетичних текстів) тих російських поетів, які були у мене, як кажуть, увесь час на слуху.

Підступність окресленої ситуації незабаром далася взнаки: постійна дослідницька і викладацька робота з поетичними творами, безперервне спілкування з поетичними світами справжніх ліриків, узяті на тлі постійного розширення індивідуального читацького досвіду, – усе це повернуло мене до царини перекладацтва.

Щоправда, існувала й тут, так би мовити, остання крапля, і я б злукавив, якби промов-

---

⁵ Баран Є. Поезія як університет. *Університет*. Івано-Франківськ, 2006. № 7(1). Березень. С. 2.

чав про це. Моя внутрішня боротьба за неповернення до перекладацької діяльності (мабуть, через слабкість характеру) зазнала краху після того, як я натрапив в Інтернеті на наукову статтю, присвячену аналізу мого перекладу пісенного твору Булата Окуджави 1983 року «Музыкант» («Музыкант играл на скрипке»)⁶. А це вже не жарт, коли твоя робота стає об'єктом спеціального наукового студіювання. І я здався.

Такою є передісторія збірки «Поетичні інтерпретації – 2». На відміну від першої книжки 1996 року, це видання відрізняється певною монолітністю і центрованістю, бо пов'язане з творчістю чільних представників одного покоління російських поетів, які народилися у період з 1920-х до початку 1930-х років. «Це кришталево чисте покоління воєнних поетів, яке не зраджувало собі ні в чому, – говорив артист Валентин Нікулін, який теж належав до цієї генерації. – Коли я підкреслюю: воєнних, – це не означає, що вони писали, пишуть тільки про війну. Проте війна визначила їхню творчу і людську цільність, висоту їхньої моральної шкали»⁷. Для них війна завжди, як писав Б. Оку-

---

⁶ Див.: Карпенко Е. Перевод как акт межкультурной коммуникации: анализ перевода на украинский язык стихотворения Б. Окуджавы «Музыкант». *Мова. Наука. Культура*: зб. наук. праць за матеріалами міждис. науково-практ. конф., присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, 10 червня 2015 р.). Харків: Міськдрук, 2015. С. 239–247. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1457/1/Карпенко%20Е.%20ОП.%20Перевод%20как%20акт%20межкультурной%20коммуникации%20.pdf>.

⁷ «Он был очень нежным человеческим созданием»: [Интервью Валентина Никулина 1992 года в Израиле. Беседа

джава, «підла», а переживання війни нерозривно пов'язане, попри усе інше, з почуттям тієї провини, про яку йдеться у відомих рядках поета старшого покоління Олександра Твардовського⁸:

Я знаю, никакой моей вины
В том, что другие не пришли с войны,
В том, что они – кто старше, кто моложе –
Остались там, и не о том же речь,
Что я их мог, но не сумел сберечь, –
Речь не о том, но все же, все же, все же...

1966

вёл В. Кириллов]. *Аргументы и факты. Долгожитель*. 2005. № 16(76). Август. URL: <https://aif.ru/archive/1681853>. Нікулін Валентин Юрійович (1932–2005) – російський артист театру і кіно. Після закінчення юридичного ф-ту Московського держ. ун-ту імені М. В. Ломоносова і Школи-студії імені В. І. Немировича-Данченка при МХАТ 1960 став артистом московського театру «Сучасник» (рос. «Современник»), в якому пропрацював (крім 1991–1998) усе життя. Засновник цього театру Олег Єфремов назвав В. Нікуліна одним з найбільш талановитих майстрів. Серед яскравих кіноробіт роль Смердякова у фільмі І. Пир'єва «Брати Карамазови» (за однойменним романом Ф. Достоевського) та доктора Гаспара Арнері у фільмі О. Баталова та Й. Шапіро «Три товстуни» (за однойменною повістю Ю. Олеші). Вірші своїх друзів Д. Самойлова, Б. Окуджави, Ю. Левітанського та В. Соколова виконував у своїй моновиставі «Друзів моїх прекрасні риси...» (рос. «Друзей моих прекрасные черты...»).

⁸ Твардовський Олександр Трифонович (1910–1971) – російський поет, прозаїк, журналіст. Головний редактор журналу «Новий світ» (рос. «Новый мир», 1950–1954, 1958–1970), який став символом шістдесятництва, а після XXII з'їзду КПРС (1961) притулком антисталінських сил в літературі. Серед відомих творів вірш «Я вбитий під Ржевом» (рос. «Я убит подо Ржевом»), поеми «Василь Тьоркін» (рос. «Василий Тёркин»), «За правом пам'яті» (рос. «По праву памяти»). Як головний редактор «Нового світу» надрукував оповідання О. Солженіцина «Один день Івана Денисовича», а також твори Ф. Абрамова, В. Бикова, Б. Можаяєва, Ю. Трифонова, Ю. Домбровського.

(Я знаю, не закинути мені,
Що інші полягли на тій війні,
І що і старші, і молодші теж –
Зостались там, я не проте, що міг
Їх зберегти, та не зберіг, –
Я не про те, та все ж, та все ж, та все ж...)⁹

На думку іншого представника вказаної плеяди митців, режисера Марлена Хуцієва¹⁰, для усього їхнього покоління «служіння мистецтву було всім»¹¹.

Отже, перед нами культуротворча єдність, базована на взаємооприявненні морально-етичної й естетичної складових.

До вказаного покоління поетів належать Давид Самойлов, Булат Окуджав, Юрій Левітанський і Володимир Соколов. Переклади окремих поезій цих авторів і утворили основний корпус збірки «Поетичні інтерпретації – 2». Це, зокрема, переклади 5-ти віршів Д. Самойлова, 5-ти творів Ю. Левітанського, 16-ти поезій Б. Окуджави (з яких 10-ть публікуються вперше) та 3-х поезій В. Соколова. Завершує книгу «Післямова», функцію якої відіграв переклад

---

⁹ Переклад мій (І. К.). Є також переклад цього твору, який належить Анатолію Гризуну: «На карб не ставте дотепер мені...» (див.: *Український центр*: [Інтернет-ресурс]. URL: <http://www.ukrcenter.com/Література/Олександр-Твардовський/42958/На-карб-не-ставте-дотепер-мені>.

¹⁰ Хуцієв Марлен Мартінович (1925–2019) – російський кінорежисер, сценарист. Серед відомих кіноробіт фільми «Мені двадцять років» (рос. «Мне двадцать лет», інша назва «Застава Ильича», 1964, став одним із символів доби хрущовської «відлиги») та «Післямова» (рос. «Послесловие», 1983, з Р. Пляттом в одній із головних ролей).

¹¹ «К сожалению, из этого путешествия не возвращаются» : [Марлен Хуциев о Валентине Никулине]. *Аргументы и факты. Долгожитель*. 2005. № 16(76). Август. URL: <https://aif.ru/archive/1681853>.

вірша Роберта Рождественського «Пам'яті Гемінґвея».

Моя самоідентифікація нових поетичних дослідів залишилася незмінною – це власне інтерпретації, хоча й не аналітичні, а поетичні, скеровані оригіналом, та відмінні від нього за мовою (первинною моделюючою системою) і суб'єктом текстотворення.

Інакше кажучи, концептуальні засади пропонованого видання теж залишилися незмінними, порівняно з виданням 1996 року. Тому є сенс відтворити надруковану 24 роки назад авторську передмову, децю змінивши для зручності сприймання її первісну назву.

Поезія як гра (Від автора)

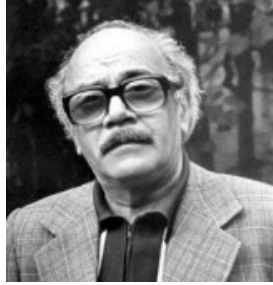
Поезія – це в значній мірі гра. Хоч і далеко не безглузда й не безкривдна, але таки гра. І призначена вона для тих, хто прагне і здатен взяти в ній участь.

Спілкування з поезією належить до сфери максимальної свободи. Тут ніхто нікого не може і не має права силувати. Кожен сприймає твір так, як хоче, і тлумачить його по-своєму. Щоправда, ця свобода зовсім не означає сваволі: тут є певні межі, передбачені, крім усього іншого, повагою до поета і до суверенності самого поетичного тексту. Тоді читання як діалог зі словесним мистецтвом стає дійсно захоплюючим і корисним.

Переклад – теж гра. Це форма і спосіб індивідуального сприйняття і фіксованої в іншомовному слові інтерпретації оригінального художнього твору, здійсненої за законами мистецтва. Особливо це видно у випадках перекладу із споріднених мов, як, скажімо, російська і українська мови. В такій ситуації читачеві цілком доступний і оригінал твору, і його перекладна версія, що дає змогу більш рельєфно бачити у перекладах неминучі трансформації, зміни, деформації оригіналу, які не завжди мають однозначно негативні наслідки. Справа в тому, що сама мова з її внутрішньою формою (асоціативною пам'яттю) вносить в структуру оригіналу свій семантичний потенціал, оприявнюючи її (структуру) на своєму, тільки їй властивому внутрішньому семантичному просторі. А це, своєю чергою, може поглиблювати сприйняття художніх творів, породжувати додаткові асоціативні ряди.

Ось таку гру я і пропоную читачеві в цій книжечці. Її можна приймати, а можна і не приймати. Зрештою, наскільки вона вдала, оцінювати не мені. Але якщо кому-небудь хоч якийсь рядок видасться цікавим, виправдано-незвичним, влучним, спонукає думку, викличе низку асоціацій, чи, навпаки, якщо мої україномовні версії творів російських поетів своєю недосконалістю породять у читача невдоволення і він, прагнучи стерти їх зі своєї пам'яті як «жахливий сон», звернеться безпосередньо до творів вибраних мною поетів, то я буду вважати мету цієї книжки досягнутою.

Давид Самуїлович Самойлов (справжнє прізвище Кауфман, 1920–1990) – російський поет єврейського походження. Народився 1-го червня 1920 р. в Москві в сім'ї відомого московського лікаря-венеролога, головного венеролога Московської обл. Самуїла Абрамовича Кауфмана (1892–1957; від імені батька і був утворений псевдонім – Давид Самойлов, який поет узяв собі 1946 р. і з яким назавжди увійшов в історію російської літератури).

Із 1938 р. навчався в Московському інституті філософії, літератури й історії (МІФЛІ). Ще у студентські роки завдяки своєму педагогові, поетові Іллі Сельвінському (1899–1968), надрукував у московському літературно-художньому журналі «Жовтень» (рос. «Октябрь») вірш «Полювання на мамонта» (рос. «Охота на мамонта») під своїм справжнім прізвищем. Товаришами й однокашниками Д. Самойова у ті роки були російський філолог і перекладач художньої літератури Ліліана Марквіч (Лунгіна, 1920–1998), російські поети Сергій Норовчатов (1919–1981), Павло Коган (1918, Київ – 1942), Борис Слуцький (1919, Слов'янськ – 1986) та Михайло Кульчицький (1919, Харків – 1943).

Брав участь у німецько-радянській війні 1941–1945 років. Служив кулеметником стрі-

лецького батальйону на Волховському фронті, а після важкого поранення за сприяння російського письменника Ілі Еренбурга (1891, Київ – 1967) – писарем в моторизованій розвідувальній роті розвідувального відділення штабу 1-го Білоруського фронту.

Перша післявоєнна публікація з'явилася 1948 р. у московському літературно-художньому і суспільно-політичному журналі «Прапор» (рос. «Знамя»), але свою поетичну творчість 1940–1950-х років Д. Самойлов пізніше не афішував. Зате в 1950-ті роки багато займався перекладацькою роботою (з албанської, угорської, литовської, польської, чеської мов), писав твори для дітей. Незважаючи на незначну кількість публікацій, його творчість була відомою в середовищі московської інтелігенції. Вона приваблювала таких представників старшого покоління поетів, як Анна Ахматова (справжнє прізвище Горенко, 1889, Одеса – 1966), Микола Заболоцький (1903–1958), Корній Чуковський (справжнє ім'я Микола Корнейчуков, 1882 – 1969), Самуїл Маршак (1887–1964).

Один з перших публічних виступів Д. Самойлова перед великою аудиторією організував його друг Лев Лівшиц (1920–1965, Харків) у Центральному лекторії Харкова 1960 року. Перша книга віршів «Ближні країни» (рос. «Ближние страны») побачила світ 1958 р., відразу викликавши інтерес у професіоналів та широкого кола читачів. Згодом були надруковані поетичні збірки «Другий перевал» (рос. «Второй перевал», 1962), «Дні» (рос. «Дни», 1970), «Хвиля і камінь» (рос. «Волна и камень», 1974), «Звістка» (рос. «Весть», 1978), «Затока» (рос. «Залив», 1985) й ін. Крім цього, 1973 р.

видав віршознавче дослідження «Книга про російську риму» (рос. «Книга о русской рифме»), яке мало декілька перевидань.

Радянське суспільство було літературоцентричним. Тоді, в жорстко регламентованих владою умовах повсякденного існування, «було звичним писати <листи> і жваво, щедро, реагувати на появу свіжого поетичного тексту. Вірші сприймалися й аналізувалися не просто як факт, що вже відбувся і пробрався через цензурні заслони, а і як факт життя. Професійний читач..., порівнюючи слово поета зі своїм духовним досвідом і смаком, не знав нічого важливішого, ніж це слово, для власної самосвідомості. Незалежно від захопленого прийняття чи невдоволення конкретним твором поезія була мірою речей і мірою найвищої проби»¹.

Ось декілька відгуків про прижиттєві видання Д. Самойлова, які збереглися в його архіві й були надруковані Г. Медведевою 2006 року у московському журналі «Прапор» (рос. «Знамя»)².

Про збірку «Дні» авторові писав з Харкова український російськомовний поет Борис Чичибабін (1923–1994). У листі від 24 листопада 1970 р. читаємо: «Дорогий Давиде Самой-

---

¹ Медведева Г. Письма литераторов Д. Самойлову (1961–1989 гг.) [Предисловие]. *Знамя*. 2010. № 6. URL: <http://znamlit.ru/publication.php?id=4304> (Переклад українською мій. – І. К.).

² Див.: Письма литераторов Д. Самойлову (1961–1989 гг.) / подгот. к печати, публикация, примеч. и вступит. ст. Г. Медведевой. *Знамя*. 2010. № 6. URL: <http://znamlit.ru/publication.php?id=4304> (Далі наведені уривки з листів цитуються за цим виданням. Тут і далі цитати з російськомовних джерел подані у моєму перекладі українською. – І. К.).

ловичу! ... Серед того, чим ми живемо, Ваші вірші давно і достойно посідають перше місце. Ваша книга була для нас з Лілею святом, хоча більшість поезій, які увійшли до неї, ми знали і раніше. У ній є вірші, читаючи які, хочеться кричати і сміятися від захвату й щастя... Найменше нам сподобався „Гамлет”, мені здається, що такі вірші міг би написати Слуцький, думка, сама по собі, може, і значуща і правильна, не стала у ньому тією високою і природною поезією, якою живуть видатні вірші. Так нам здалося. Величезна ж більшість творів бездоганна і досконала, як кращі вірші великих. Спасибі Вам за те, що Ви пишете такі вірші, за те, що Ви так відчуваєте, так мислите, так живете. А кажуть, що у Вас купи віршів ненадрукованих, ось би послухати чи почитати».

Про збірку «Хвиля і камінь» поетові написав Євген Євтушенко (1932–2017) у листі від 31 липня 1974 р.: «Ця книга твоя перемога, перемога російської літератури, перемога людської моральності над бездуховністю».

Про книгу «Вибране» (рос. «Избранное», Москва: Худож. лит., 1980), авторові писав український поет-академік Микола Бажан (1904–1983) у листі від 28 жовтня 1980 р.: «Дорогий Давиде Самойловичу! ... Так, я дуже люблю Вас, Вашу поезію, Вашу правдивість, чесність, мудрість, багатство Вашого розуму і Вашого серця. Я поки ще не наситився Вашою книгою. Знаходжу в ній нові й нові для себе відкриття, нюанси, обертони. За всієї її – цієї книги – стриманості і в пориваннях, і в уколах іронічної шпаги – стільки в ній пристрасності, віри в людину і людяності! Нам довелося жити у часи фатальні. Щастя це чи

нещастя? Жалі й тріумфи. Вони злилися. Їх не роз'єднаєш. Нелегко бути у наш час поетом, та ще таким справжнім, як Ви. Спасибі Вам».

Незважаючи на близькі товариські стосунки і спілкування на «ти», у вельмишанобливій і барвистій манері, яка стилізує його власну прозу, звертається до Давида Самойлова у своєму листі від квітня 1986 р. Булат Окуджава: «Твої книги чудові, але естонська поза будь-якими порівняннями. Я плакав над ними від радості і смутку, як не плакав вже давно. Яке все в них точне, своєчасне. Яка гармонія думки і почуття! Хоч я і дещо молодший від Вас, але Ваша журба мені зрозуміла, і про те ж думаю я, дивлячись на себе самого. То що ж це? Чи повітря імперії, яке обвіває нас, чи просто данина похилим рокам? Найпрекрасніше полягає в тому, що Ваш герой не змінився, він почав замислюватися на шляху, зігрітий красою, добротою, любов'ю і прощенням».

І нарешті уривок із листа російського критика й літературознавця Євгена Сидорова (нар. 1938) від 29 серпня 1986 р. стосовно творчості Самойлова саме як поета-фронтовика: «Зараз я сам у квартирі і потрохи читаю вірша за віршем. Думаю не лише про Вас, а... про покоління – про Б. Слуцького, про Межирова, про Норовчатова, Луконіна, Винокурова. Про те, що ви зробили і чого не встигли – всі і кожен. ...Ви, Дезік, не брехали і не зраджували віршеві, навіть ненавмисне. ...Після війни саме тим, хто воював, психологічно було дуже важко знову йти на смертельний ризик. Вони, як декабристи, перебували перед вибором. Більшість вибрала вірш (із справжніх поетів), думаючи, що це істина. Мабуть, так

воно і є. А Слуцького зробило великим поетом ще й страждання, внутрішній трагізм. І форма тут дуже суттєва. Бувають часи, коли музичність є гріхом більш тяжким, чим мовні хиби. ...Мені важко з моїми ровесниками в літературі, і легше дихається, коли поруч Ви, родом з двадцятих...».

Складність існування справжнього поета в радянських умовах була очевидною: і у післявоєнні часи, які супроводжувалися поверненням у 1945–1953 роки до сталінських репресій (боротьба з космополітизмом, державний антисемітизм, партійні постанови з питань літератури), і пізніше, коли незмінним залишався ідеологічний диктат, дещо послаблений в умовах хрущовської відлиги, а надалі знову підсилений у брежневські й постбрежневські часи (подекуди у супроводі зі спорадичними спробами реабілітації сталінізму), коли активно педалювався брехливий офіційний міф про війну 1941–1945 років (що не могло не зачіпати її реальних учасників). У цих умовах не втрачала своєї значущості вимога до митця не зрадити правді життя і правді мистецтва, його здатність до внутрішнього опору заради збереження духовної свободи, глибинно пов'язаних з моральним вибором, зміст якого Олександр Пушкін поетично сформулював у вірші 1836 року «Із Піндемонти» (рос. «Из Пиндемонти»):

Зависеть от царя, зависеть от народа –
Не всё ли нам равно? Бог с ними.

Никому

Отчета не давать, себе лишь самому
Служить и угождать; для власти, для ливреи
Не гнуть ни совести, ни помыслов, ни шеи;
По прихоти своей скитаться здесь и там,

Дивясь божественным природы красотам,
И пред созданнями искусств и вдохновенья
Трепеща радостно в восторгах умиления.
— Вот счастье! вот права...

(Залежать від царя, залежать від народу –
Чи не однаково? Бог з ними.
Вже нікому
Не звітувати, лиш собі самому
Служити й догоджать; для влади, для лівреї
Не гнуть ні совісті, ні помислів, ні ший;
Лиш з забаганки вештатися тут і там,
Природи упиватися життям,
І перед творами мистецтва і натхнення
Тремтіти в радості прекрасного спасення.
– Ось щастя! ось права...)³

Із 900 текстів, які складають корпус поетичної спадщини Д. Самойлова у виданні 2006 року з серії «Нова Бібліотека поета»⁴, 274 твори ніколи не були надруковані за життя автора. І серед цих творів є один вірш, який добре ілюструє продуктивну обмеженість справжнього мистецтва щодо поетизації, а значить, санкціонування і надання цінності певним елементам людського досвіду. Я маю на увазі ту парадигму сприймання й оцінки художньої творчості, в межах якої зберігає свою цінність відомий вислів англійського письменника і теоретика мистецтва Джона Раскіна (*англ.* John Ruskin, 1819–1900): «Дівчина може співати про своє втрачене кохання, та

---

³ Переклад українською уривка з вірша О. Пушкіна «Із Піндемонті» мій (*Л. К.*).

⁴ Див.: Самойлов Д. Стихотворения / вступит. ст. А. С. Немзера; сост., подгот. текста В. И. Тумаркина; примеч. В. И. Тумаркина и А. С. Немзера. СПб.: Академич. проект, 2006. 800 с. (Новая Библиотека поэта).

скнара не може співати про втрачені гроші. З неухильною точністю вартість творів мистецтва визначається моральною чистотою і висотою відтворюваного у них настрою»⁵.

Серед ненадрукованих за життя поета творів є датована 1944–1946 роком поезія, яка має назву «Бандитка» і в оригіналі звучить так:

Я вел расстреливать бандитку.
Она пощады не просила.
Смотрела гордо и сердито.
Платок от боли закусила.
Потом сказала: «Слушай, хлопец,
Я все равно от пули сгину.
Дай перед тем, как будешь хлопать,
Дай поглядеть на Украину.
На Украине кони скачут
Под стягом с именем Бандеры.
На Украине ружья прячут,
На Украине ищут веры.
Кипит зеленая горилка
В беленьких хатах под Березно,
И пьяным москалям с ухмылкой
В затылки тычутся обрезы.
Пора пограбить печенегам!
Пора поплакать русским бабам!
Довольно украинским хлебом
Кормиться москалям и швабам!
Им не жиреть на нашем сале
И нашей водкой не облиться!
Еще не начисто вписали
Хохлов в Россию летописцы!
Пускай уздечкой, как монистом,
Позвякает бульбаш по полю!

---

⁵ Рёскин Дж. Искусство и действительность / пер. с англ. О. Соловьёвой. Москва: РИПОЛ классик, 2020. С. 10.

Нехай як хочут коммуністи
В своїй Русі будують волю...

Придумані колхозы ими
Для ротозея і растяпы.
Нам все рівно на Україні,
НКВД или гестапо».

И я сказав: «Пошли, гадюка,
Получишь то, что заслужила.
Не ты ль вчера ножом без звука
Дружка навеки уложила.

Таких, как ты, полно по свету,
Таких, как он, на свете мало.
Так помирать тебе в кювете,
Не ожидая трибунала».

Мы шли. А поле было дико.
В дубраве птица голосила.
Я вел расстреливать бандитку,
Она пощады не просила.

*1944–1946*⁶

Вірш Давида Самойлова «Бандитка» – це факт і поетичний, й історико-літературний, й історичний. Поетичний – тому що це доконаний художньо-естетичний факт словесного мистецтва (ліричної поезії), історико-літературний – бо засвідчує еволюційні тенденції російської поезії 2-ї половини ХХ століття, зокрема щодо поетичного осягнення теми війни 1941–1945 років (хоча не тільки стосовно цього), а історичний – оскільки є свідченням складності морально-психологічного стану мислячої особистості тоталітарних часів. І усі вказані аспекти взаємопов'язані між собою.

---

⁶ Щодо написання цього твору Д. Самойлов зазначав: «...мої відчуття завжди були правдивіші і чесніші, ніж думки» (Самойлов Д. С. Памятные записки / сост. Г. И. Медведева, А. С. Немзер; ст. А. С. Немзер. Москва: Время, 2014. С. 328).

Цікавий коментар до цього самойловського твору дав російський письменник Ігор Померанцев⁷. Наводжу його повністю: «Історики часто цитують вірші, поети ж майже ніколи не цитують істориків. Та до самої історії поети приносяться і приглядаються. Давид Самойлов історію любив і з її матеріалом працював. Друкувати його почали пізно, коли йому було під п'ятдесят. Незадовго до смерті Сталіна⁸ друзі Самойлова подарували йому на день народження рукописну збірку його поезій у шкіряній оправі. Поет зрадів. Але один вірш він викреслив. Це була „Бандитка“. За тодішніми мірками твір належав до підсудних. У самойловській „Бандитки“ є свій поетичний родовід. У 1926 році Едуард Багрицький написав поему „Дума про Опанаса“. Є в цій поемі такі рядки про більшовика, командира продзагону Когана:

По оврагам и по скатам
Коган волком рыщет,
Залезает носом в хаты,
Которые чище!

---

⁷ *Померанцев Ігор Якович* (нар. 1948, Саратов, РФ) – російський прозаїк, поет, журналіст, правозахисник. 1970 закінчив факультет романо-германської філології Чернівецького державного (тепер національний) університету. У 1976 році заарештований КДБ і звинувачений у зберіганні і розповсюдженні «антирадянської» політичної літератури, прослуховуванні «ворожих голосів» і підтриманні контактів з іноземцями. 1978 змушений був емігрувати з СРСР. Громадянин Великої Британії. Автор ідеї літературного фестивалю «Meridian Czernowitz» – складової проекту чернівецької обласної громадської організації «Культурний Капітал», що займається літературним менеджментом і має на меті повернення Чернівців на культурну мапу Європи. (Див. про нього: Ігорь Померанцев. URL: <https://www.svoboda.org/author/игорь-померанцев/-rqf>).

⁸ Йосип Сталін помер 5 березня 1953р.

Глянет влево, глянет вправо,
Засопит сердито:
„Выгребайте из канавы
Спрятаное жито!”
Ну, а кто подымет бучу –
Не шуми, братишка:
Усом в мусорную кучу,
Расстрелять – и крышка!

У цій же поемі описані дві страти: Опанас розстрілює Когана, а червоноармійці – Опанаса. Поема має епіграф із „Гайдамаків” Т. Шевченка:

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жали.
Що мусим робити?
<...>

Давид Самойлов – поет першорядний. Але він ще й пронизливий хроніст (див. його книгу „Подённные записи”). ...Наприкінці шістдесятих – на початку сімдесятих років я бував у нього в гостях. Як і Е. Багрицький, він перекладав М. Бажана, тільки пізнього. Навіть запитував мене про значення деяких українських слів. Від нього я повертався у Чернівці, а потім у Київ із самвидавом. Це був уже інший „наратив”. Іноді він читав мені вірші – нові та старі. Він знав, що для мене „Украина! Мать родная! / Молодое жито!” (Е. Багрицький), що я вчителював у Карпатах, але „Бандитку” мені не прочитав ані разу⁹.

---

⁹ Висловлювання І. Померанцева цит. за: «Сороковые, роковые...» або з приводу вірша Давида Самойлова «Бандитка». *Історія, як вона є: Дайджест матеріалів на історичну тематику*. 2012. 21 серпня. URL: http://our-clio.blogspot.com/2012/08/blog-post_21.html

На тлі творчості Е. Багрицького сприйняла твір Д. Самойлова і Олена Білозерська, яка 8-го січня 2009 р. переклала «Бандитку» українською мовою, а 1-го вересня 2009 року опублікувала його в Інтернеті¹⁰. Щоправда, заперечення викликає однозначна прив'язка (та ще й у ролі «класичного зразка») самойловської «Бандитки» до явища «синдрому Опанаса», втіленого у «Думі про Опанаса» Е. Багрицького. Навіть у творі Багрицького перед нами ситуація, яку неможливо звести, як це робить у своїй передмові перекладачка, до того, що «талант узяв своє, і читачі, всі без винятку, співчують махновцю» (мовляв, автор свідомо хотів сказати одне, а на ділі, тобто проти його волі, вийшло зовсім інше). Гадаю, навряд чи авторська позиція Багрицького визначається тим, що поет «щосили намагався показати Когана героєм, а Опанаса негідником», бо тоді поема мала б назву «Дума про Когана» і була позбавлена тієї трагічності, що пронизує увесь її художній світ). Не варто нехтувати і тим, що твір Багрицького, як найбільше досягнення творчості поета і складова літературно-художньої спадщини певної національної літератури – це не одноденна римована пропагандистська агітка і не віршована ілюстрація політико-ідеологічної позиції, а повноцінне, багатозначне художнє явище зі всіма наслідками, які випливають з такої ідентифікації.

У судженнях про «Бандитку» Д. Самойлова слід бути обережним. Цій поезії властиві

---

¹⁰ Див.: Білозерська О. «Я вів розстрілювать бандитку...». Posted on 2009.01.09 at 19:59. *Олена Білозерська: Знаю, як тебе!* URL: <https://bilozerska.livejournal.com/114209.html>

основні риси самоїловської ліричної системи: хронікальність, схильність до ліро-епічності, лексична простота і розмовні інтонації, композиційна прозорість і ясність, органічність руху підвладної своїм власним внутрішнім законам поетичної думки, взаємозв'язок й діалектична узгодженість між усіма структурними рівнями художнього тексту. Подібно до того, як художньо-естетична сутність поеми «Дума про Опанаса» в мистецькій перспективі не визначається її «промахновською» налаштованістю, так і мистецька цінність «Бандитки» не пов'язана з її «пробандерівськістю». Як і в кожному повноцінному мистецькому явищі, ми тут маємо справу з тим, що у 1920-ті роки «серапіони» називали «художньою ідеологією»¹¹ – з такою істиною, яка не має жодних зовнішніх релятивних кордонів, а уможливає буттєву комунікацію людини з людиною. Образ автора навіть у написаній від першої особи «Бандитці» не ідентичний її ліричному героєві, тому що його – автора – як образу в художній тканині вірша – позиція не тотожна висловленому у звернутій до арештантки прямої мови конвоїра. Тут насамперед важить не «метафора абсолютної інакшості», про яку йдеться в одній з учасниць Інтернет-опитування¹², присвяченого цій самоїловській пое-

---

¹¹ Див.: Лунц А. Почему мы серапионовы братья. *Литературное движение советской эпохи: Материалы и документы: Хрестоматия: учеб. пособие для студ.* / сост. П. И. Плукиш. Москва: Просвещение, 1986. С. 55–58. (Повний текст декларації А. Лунца див.: http://az.lib.ru/l/lunc_1_n/text_0070.shtml).

¹² Див.: «Сороковые, роковые...» або з приводу вірша Давида Самоїлова «Бандитка». *Історія, як вона є: Дайджест матеріалів на історичну тематику*. 2012. 21

зі, а те, наприклад, що з 11 чотирирядкових строф (катренів, усього 44 рядки) твору 7 центральних строф (28 рядків) – це монолог дівчини (бандитки), 2 строфи (8 рядків) – відповідь-репліка солдата, а ця сцена обрамлена двома строфами – початковою (сюжетно-композиційна експозиція) і фінальною (узагальнююча частина твору), в яких портретні характеристики бандитки не змінюють свого змістового наповнення, тобто підтверджуються. Тут питання не у взаємній ненависті й неможливості примирення, і не в прагматичній поетикальній новизні (поетикальні прийоми, на кшталт типів композиції тощо, вже давно кодифіковані у відповідних довідково-енциклопедичних чи словникових виданнях), а в органічній єдності поетичного світу, налаштованого як на висловлення відчуття неочевидності й неабсолютності правоти офіційної радянської правди про війну, так і на актуалізації того, що породжує духовний опір неправді та не втрачає свого значення з плином часу. Як на мене, саме це, крім усього іншого і більш локального, є запорукою художньо-естетичної привабливості «Бандитки» Д. Самойлова. І саме це, а не функція бути зразком феномена «синдрому Опанаса», спонукала, на мою думку, Олену Білозерську звернутися до україномовної адаптації цього твору, яка має такий вигляд:

Я вів розстрілювать бандитку.
Вона про милість не просила.
Дивилась гордо і сердито.
Від болю хустку закусила.

серпня. URL: http://our-clio.blogspot.com/2012/08/blog-post_21.html (Відповіді Нелі Ваховської з Києва).

А потім каже: «Чуєш, хлопче,
Я все одно від кулі згину.
Дай перед тим, як мене хлопнеш,
Поглянуть дай на Україну.

По Україні скачуть коні
Під стягом із ім'ям Бандери.
По Україні риють схрони,
Ховають кріси й „машингвери”.

Кипить зелена оковита
У білих хатах попід лісом.
І тичуть москалям упитим
В дурні потилиці обрізи.

Страшніше, ніж за печенігів,
Заголосить російським бабам!
Вже досить українським хлібом
Вжиратись москалям і швабам.

Не жерти клятим наше сало
І оковитою не впиться.
Бо не вчисту іще вписали
Нас у Росію літописці.

Нехай вуздою, як моністом,
Бульбаш подзенькає по полю.
Нехай, як хочуть, комуністи
В своїй Росії гноблять волю.

Колгоспи вигадані ними,
Щоб на чуже накласти лапу.
Нам все одно на Україні,
НКВД або гестапо».

І я сказав: «Пішли, гадюко,
Одержиж кулю по заслугі.
Це вчора ти ножем без звуку
Поклала кращого із друзів.

Таких, як ти, у світі повно.
Таких, як він, у світі мало.
За нього ти помреш, як погань,
Не дочекавшись трибуналу».

І ми ішли. А поле дике.

Над полем птаха голосила.
Я вів розстрілювать бандитку.
Вона про милість не просила.

І тут знову можна згадати Ігоря Померанцева, з коментарів якого я почав розгляд вірша «Бандитка», але вже як автора поетичного циклу «Ампута...», присвяченого українським солдатам, і тим з них, хто втратив кінцівки на війні на сході України (поч. 2014). «Для поета, – розповідає І. Померанцев про свій цикл, – завжди головне – діалог з його попередниками, а не розмова про реальність. Мене цікавить поезія, яку називали військовою поезією, їй кілька тисяч років, і завдання поета знайти мову. Нинішню війну називають гібридною. ... Для поета це виклик – знайти нову мову опису нової війни. ... Починаєш шукати свої нові слова, як її описати. Я включив у цей цикл цитати з моїх улюблених поетів. Це радянські поети-фронтовики: Арсеній Тарковський, Давид Самойлов, Юрій Левітанський. Я їх дуже люблю. Але я включив їх у гротескному контексті, оскільки вони писали про німців, ворогом був німець»¹³. І з іншого інтерв'ю: «Взагалі ця війна <російська окупація на сході України> примушує письменника здійснити ревізію смислів слів. Наприклад, слово „віроломний” завжди асоціювалося для мешканців Росії чи України з нападом Німеччини в 1941 році... А тепер виявляється, що це березень 2014 року, коли без оголошення

---

¹³ Цит. за: «Ампутація» – про те, як музи кричать і плачуть. Книга історій неоголошеної війни. *Волинь*: [Інтернет-ресурс]. 2020. 19 лютого. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/146443-amputatsiia-pro-te-iaak-muzy-krychat-i-plachut-knyha-istorii-neoholoshenoiviiny>

війни російські війська зайшли в Крим. І так переосмислюється багато слів. Для українського вуха слово „довоєнний” тепер не стосується часів до початку Другої світової війни, а стосується 2014 року, анексії Криму. Поет працює з мовою, і він відчуває нові сенси. З цих нових сенсів я і збирав вірші¹⁴. Проте, гадаю, пошук нової мови (смыслів для збирання нових віршів) не може бути пов'язаним зі знеціненням зробленого у воєнній темі поетами минулих часів на кшталт тих, з ким гротескно полемізує І. Померанцев. Тут йдеться про діалог як взаємну актуалізацію (буттєву, за Е. Фроммом, полівекторну комунікацію), який, допускаючи полеміку, не претендує на заволодіння особливим правом на правду й істину. Навіть навпаки: саме наявність у спадщині попередників чогось справжнього та непроминального уможливає такий діалог, де поезія має знайти нову мову для осягнення нової реальності.

Вся творчість Д. Самойлова обумовлена, як відзначають дослідники, закоханістю у життя у всій його бурхливій багатомірності та різнобарвності на тлі чіткого усвідомлення скінченності земного буття і неможливості змиритися з цим залізним законом. В останньому, так і не завершеному вірші «Листів п'ятірко напишу...» (рос. «Писем напишу пяток...», 12 грудня 1989), як і в ранньому творі «Теслі...» (рос. «Плотники...»: «Плотники о плаху притупили топоры...», 1938), поет «говорить про близький кінець життя, який не може (не пови-

---

¹⁴ Цит. за: Вагнер А. «Зло может сменить погоню». Книга историй необъявленной войны. *Радио Свобода*. 2020. 10 февраля. URL: <https://www.svoboda.org/a/30425294.html>

нен!) стати остаточною. ...Самойлов веде мову не про посмертні метаморфози, не про розчинення в природі, а про, здається, нескінченне сходження по якихось дивовижних сходах, яке випаде незмінному „я” поета. ...Надія на безсмертя не полишала Самойлова тому, що набагато раніше він відчув абсолютне злиття власного життя і поезії»¹⁵.

Д. Самойлову був життєво необхідний, як зазначає А. Немзер, таємний діалог з цілим російською поезією – від фольклору до молодших сучасників. Особливо значущими тут були: з XVIII століття – Гаврило Державин, з XIX – Федір Тютчев, Михайло Лермонтов, Афанасій Фет, Микола Некрасов, з XX – Олексій Толстой, Олександр Блок, Владислав Ходасевич, Велимир Хлебніков, Володимир Маяковський, Йосип Мандельштам, Марина Цветаєва, Микола Заболоцький, Борис Пастернак, Анна Ахматова. «Діалог з кожним із них складався по-різному. ... Кожен випадок різко індивідуальний, багатоплановий і заслуговує на неквапливі читацькі роздуми, а незмінним залишається самоейловське прагнення зіставити свої почуття і думки з тим, що вже мерехтіло в російській поезії, перевірити сьогоденне – давнім, але живим, віднайти у „подібному” – значущі (саме на тлі традиції знайдені) відмінності. ...Кожен хай навіть „малий”, та справжній поет якоюсь мірою втілює всю поезію – її неперебутнє... минуле; її ризиковане і дратівливе, часто-густо сприйняте як доба занепаду і кризи, теперішнє; її непевне, але таке, що

---

¹⁵ Немзер А. Поет Давид Самойлов. *Самойлов Д. С. Счастье ремесла: Избр. стихотворения* / сост. В. Тумаркин. Москва: Время, 2010. С. 8, 9.

обіцяє „нові звуки”, майбутнє. Важезний тягар відповідальності, який закономірно породжує сумніви, а то й прокльони собі, так само реальний і нескасовний, як і захват вільної і визвольної творчості. ...Ця глибинна суперечність – ядро поетичної (не лише віршотворчої, а й життєвої) стратегії Самойлова...»¹⁶.

Від самого початку свою творчість поет орієнтував не на впізнавану неповторність авторського висловлювання, а на «протеїзм», тобто на відкритість до нових тем, культурних традицій і духовних віянь. Може тому, як зазначає А. Немзер, визначити домінанту його поезики, впізнати його за декількома рядками «значно важче, ніж охарактеризувати (вгадати) вірш Слуцького, Окуджави, Глазкова (його кращих часів) чи Левітанського... Тематичне, жанрове, метричне, інтонаційне різноманіття самойловської поезії відразу кидається в очі, а „витагування” якоїсь однієї лінії відразу деформує образ поета»¹⁷.

Не будучи дисидентом, Самойлов відкрито спілкувався з переслідуваним академіком Андрієм Сахаровим (1921–1989), дружив з російським письменником і дисидентом Юлієм Даніелем (1925–1988), з російським поетом, критиком, правозахисником, вимушеним емігрантом Анатолієм Якобсоном (1935–1978, Єрусалим), російською письменницею, дисидентом, дочкою К. Чуковського Лідією Чуковською (1907–1996), з якою багато років листувався. Підписав листи: на захист Юлія Данієля й Андрія Синявського (1966), звинувачених у написанні й публікації за кордоном антира-

---

¹⁶ Немзер А. Поет Давид Самойлов. С. 10, 11, 14.

¹⁷ Там само. С. 17.

дянських творів, на захист активістів самвидаву Олександра Гінзбурга та Юрія Галанскова (1968), яким інкримінували підготовку і видання за кордоном збірника під назвою «Біла книга», присвяченого кримінальній справі Синявського і Данілея. Як покарання за такі дії, був розсипаний наклад книги вибраних поезій Д. Самолова, яку готувало до друку московське видавництво «Художня література».

Після переїзду 1974 року на постійне проживання в портове естонське місто Пярну перекладав естонських поетів. В останні роки писав для друзів гумористичні поезії, які увійшли у посмертну збірку «У колі себе» (рос. «В кругу себя», Таллінн, 2001).

Помер 23 лютого 1990 р. на 70-му році життя в будівлі Талліннського драматичного театру (Російського театру Естонії) після виступу на вечорі, присвяченому століттю Бориса Пастернака. Після того, як його непритомного кинулися рятувати за кулісами, він, на мить прийшовши до тями, промовив ніби вже з потойбіччя: «Хлопці, все добре». Похований на Лісному кладовищі міста Пярну.

Твори Давида Самойлова українською перекладав Павло Гірник¹⁸.

---

¹⁸ Див. про це: 60 років від дня народження Павла Миколайовича Гірника (1956), українського поета, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка (2009) (URL: <http://slavutichlib.com.ua/component/jevents/eventdetail/245/-/60-rokiv-vid-dnia-narodzhennia-pavla-mykolai-ovycha-hirnyka-1956-ukrainskoho-poeta-laureata-natsionalnoi-premii-ukrainy-imeni-tarasa-shevchenka-2009>). Опубліковані тексти цих перекладів мені віднайти не вдалося.

*Кінець 1940-х років. Москва.
Давид Самойлов*

*1970-ті роки.
Давид Самойлов (справа) і Юрій Левітанський*

* * *

Жаль мне тех, кто умирает дома.
Счастье тем, кто умирает в поле,
Припадая к ветру молодому
Головой, закинутой от боли.

Подойдёт на стон к нему сестрица,
Поднесёт родимому напиться.
Даст водицы, а ему не пьётся,
А вода из фляжки мимо льётся.

Он глядит, не говорит ни слова,
В рот ему весенний лезет стебель,
А вокруг него ни стен, ни кровя,
Только облака гуляют в небе.

И родные про него не знают,
Что он в чистом поле умирает,
Что смертельна рана пулевая.
...Долго ходит почта полевая.

1947

* * *

Шкода тих, хто помирає вдома.
Щастя тим, хто помирає в полі.
Тулячись до вітру молодого
Змореною болем головою.

На його стогін підійде сестричка,
Піднесе для рідного напитись.
Дасть води, але йому не п'ється,
Вода із фляжки побіч лється.

Він дивиться, мовчить, ні слова,
У рот йому весняна лізе парость,
Навколо ж ні стіни, нічого,
Лише гуляють в небі хмари.

І про нього родичі не знають,
Що він у чистім полі помирає,
І що смертельна рана кулевá.
...Довго ходить пошта польова.

* * *

Если вычеркнуть войну,
Что останется? Не густо.
Небогатое искусство
Беречь свою вину.

Что еще? Самообман,
Позже ставший формой страха.
Мудрость, что своя рубаха
Ближе к телу. И туман.

Нет, не вычеркнуть войну,
Ведь она для поколенья –
Что-то вроде искупленья
За себя и за страну.

Правота ее начал,
Быт жестокий и спартанский,
Как бы доблестью гражданской
Нас невольно отмечал.

Если спросят нас юнцы,
Как мы жили, чем мы жили,
Мы помалкиваем или
Кажем раны и рубцы.

Словно может нас спасти
От стыда и от досады
Правота одной десятой,
Низость прочих девяти.

Ведь из наших сорока
Было лишь четыре года,
Где нежданная свобода
Нам, как смерть, была сладка...
1961

* * *

Якщо викреслить війну,
Що залишиться? Не густо.
Вмінь не треба, щоби пусто
Власну ятрити вину.

Що іще? Самоомана.
Стала потім видом страху.
Мудрість куцого невдахи
Про сорочку. І туман.

Ні, не викреслить війну.
Бо вона для покоління –
Як каяття в гріхопадінні
За себе й за країну всю.

Правота її начал,
Побут лютий і спартанський,
Доблестю він громадянства
Ніби нас закарбував.

А питають нас юнці,
Як ми жили, чим ми жили,
Мовчимо, чи перед ними
Рани явимо й рубці.

Ніби може врятувати
Від досади і ганьби
Честь десятої частини,
Ницість інших дев'яти.

Адже з наших сорок літ
Лиш було чотири роки,
Де свободи враз прихід
Був для нас, як смерть, солодкий...

ДВОРИК МИЦКЕВИЧА

Здесь жил Мицкевич. Как молитва.
Звучит пленительное: Litwo,
Ojczyzno moja. Словно море
Накатывается: О, Litwo,
Ojczyzno moja.
Квадратный дворик. Монолитно,
Как шаг в забое,
Звучит звенящее: О, Litwo,
Ojczyzno moja!
И как любовь, как укоризна,
Как признак боли,
Звучит печальное: Ojczyzno,
Ojczyzno moja.
Мицкевич из того окошка
Глядел на дворик,
Поэт, он выглядел роскошно,
Но взгляд был горек.
Он слышал зарождение ритма.
Еще глухое,
Еще далекое: О, Litwo,
Ojczyzno moja!

1963

ДВОРИК МІЦКЕВИЧА

Тут жив Міцкевич. Як молитва.
Лунає заповітне: Litwo,
Ojczyzno moja. Ніби море
Накочується так: О, Litwo,
Ojczyzno moja.
Квадратний дворик. Монолітно,
Як крок в забої,
Звучить дзвінке таке: О, Litwo,
Ojczyzno moja!
І як любов, як нарікання,
Як прояв болі,
Звучить таке сумне: Ojczyzno,
Ojczyzno moja.
Міцкевич з того із віконця
Дививсь на дворик,
Поет, він виглядав розкішно,
Та з болем погляд.
Він чув зав'язування ритму.
Іще в сваволі,
Далеке, неблизьке : О, Litwo,
Ojczyzno moja!

* * *

И всех, кого любил,
Я разлюбить уже не в силах!
А легкая любовь
Вдруг тяжелеет
И опускается на дно.

И там, на дне души, загустевает,
Как в погребке зарытое вино.

Не смей, не смей из глуби доставать
Все то, что там скопилось и окрепло!
Пускай хранится глухо, немо, слепо,
Пускай! А если вырвется из склепа,
Я предпочел бы не существовать,
Не быть...

1965

* * *

І всіх, кого любив,
Я розлюбити вже не можу!
Любов легка –
Та раптом важчає
І йде на дно...

І там, на дні душі, спокійно гусне,
Як у льоху закопане вино.

Не смій, не смій із глибу діставати
Все те, що там зібралось й зміцніло!
Хай зберігається і сліпо, і замліло,
Нехай! А раптом вирветься зі склепу,
Волів би я тоді не існувати,
Не бути...

* * *

Деревья должны
Дорасти до особой высоты,
Чтобы стать лесом.

Мысли должны
Дорасти до особой высоты,
Чтобы стать Словом.

Больше ничего не надо,
Даже ухищрений стиха.

Не позднее 1980

* * *

Дерева повинні
Дорости до особливої висоти,
Аби стати лісом.
Думки повинні
Дорости до особливої висоти,
Щоб стати Словом.
Нічого більш не треба,
Навіть хитроців вірша.

Юрій Давидович Левітанський (1922–1996) – російський поет. Народився 21 січня 1922 р. в місті Козелець Чернігівської обл. Незабаром сім'я переїхала до Києва, а потім у Сталіно (нині окупований путінською Росією Донецьк). Тут закінчив українську десятирічку. Вже в шкільні роки почав писати вірші і друкуватися у донбаських газетах.

Закінчивши середню школу, 1939 р. вступає до Інституту філософії, літератури та історії (МІФЛІ), що в Москві.

Коли почалася німецько-радянська війна, зі студентської лави разом зі своїм другом Семеном Гудзенком¹ пішов добровольцем на

---

¹ *Гудзенко Семен* (справжнє ім'я *Саріо*) *Петрович* (1922–1953) – російський поет. За народженням киянин. Російський поет Євген Євтушенко (1932–2017) писав про нього в антології «Спочатку було Слово» (рос. «В начале было Слово»): «...був киянин, український єврей, російський поет Семен Гудзенко» (рос.: «...был киевлянин, украинский еврей, русский поэт Семён Гудзенко»). На війні служив кулеметником, після поранення – кореспондентом фронтової газети. Як поета, його відкрив російський письменник, теж за народженням киянин, Ілля Еренбург (1891–1967) весною 1941 (див. 7 розділ 5 книги Еренбургового документального циклу «Люди, роки, життя» / рос. «Люди, годы, жизнь», 1963). До відомих творів С. Гудзенка належать поезії «Моє покоління» (рос. «Моё поколение») («Нас не нужно жалеть, ведь и мы никого б не жалели...», 1945), «Ми не

фронт рядовим, дослужився до лейтенанта і військового кореспондента, почавши друкуватися 1943 року.

Демобілізувавшись із армії 1947 р. (після капітуляції Німеччини брав участь у бойових діях в Маньчжурії), жив з батьками в Іркутську (РФ), служив у військовій газеті Східно-сибірського військового округу, потім працював завідувачем літературної частини іркутського Театру музичної комедії.

Ще мешкаючи 1948–1955 рр. в Іркутську, друкує перші свої книжки (збірка віршів «Солдатська дорога», *рос.* «Солдатская дорога», 1948 й ін.), публікуючись також і в центральних журналах. Повернувшись у Москву, 1957 року закінчує Вищі літературні курси при Спілці письменників СРСР.

Його найближчим товаришем по цеху, – читаємо в книзі Леоніда Гомберга «Війна і мир Юрія Левітанського» (Москва, 1997), – був Давид Самойлов, якого він цінував безмежно, щиро любив і переймався його відсутністю в останні роки життя. Серед шанованих поетів, своїх сучасників, крім Самойлова, він завжди називав Арсенія Тарковського та Володимира Соколова».

Вихід збірки віршів «Зимове небо» (*рос.* «Зимнее небо», 1963) зробила автора відомим, а книга «Кінематограф» (1970), яку багато дослідників вважають однією з кращих російських поетичних книг ХХ століття, остаточно утвердила за ним статус серйозного й оригінального поета. Тут представлена «широка рет-

---

від старості помрем...» (*рос.* «Мы не от старости умрём...», 1946), «Перед атакою» (*рос.* «Перед атакой» («Когда на смерть идут – поют...», 1942).

роспектива духовного становлення та розвитку особистості»². Натомість у наступній книзі віршів «День такий-то» (рос. «День такой-то», 1976) міститься «спроба поета пильно вдивитися в один тільки день, в одну годину, навіть в одну мить людського життя»³.

Великого розголосу набули збірки «Спогади про червоний сніг» (рос. «Воспоминания о красном снеге», 1975), «Листи Катерині, або Прогулянка з Фаустом» (рос. «Письма Катрине, или Прогулка с Фаустом», 1981) та ін. 1991 р. побачили світ «Білі вірші» (рос. «Белые стихи»). Твори були перекладені на багато європейських мов.

Популярність Юрія Левітанського зростає після виходу на екрани 1979 р. художнього фільму Володимира Меньшова «Москва сльозам не вірить» (премія «Оскар» 1981 р. у номінації «За кращий фільм на іноземній мові»). У стрічці лунає пісня на слова вірша «Діалог біля новорічної ялинки» (рос. «Диалог у новогодней ёлки»), музику до якої написав Сергій Нікітін:

- Что происходит на свете? – А просто зима.
- Просто зима, полагаете Вы? – Полагаю.
- Я ведь и сам, как умею, следы пролагаю
- В ваши уснувшие ранней порою дома.
- Что же за всем этим будет? – А будет январь.
- Будет январь, Вы считаете? – Да, я считаю.
- Я ведь давно эту белую книгу читаю,
- Этот с картинками вьюги старинный букварь.

---

² Шевелева М. Ю. Левітанський: Кожен вибирає для себе жінку, релігію, дорогу. *Український інтернет*: [Інтернет-ресурс]. 2020. 22 січня. URL: <https://uain.press/blogs/yu-rij-levitanskyj-kozhnen-vybyraye-dlya-sebe-zhinku-religiyu-dorogu-1157627>

³ Шевелева М. Ю. Левітанський: Кожен вибирає для себе жінку, релігію, дорогу.

– Чем же всё это окончится? – Будет апрель.
– Будет апрель, Вы уверены? – Да, я уверен.
Я уже слышал, и слух этот мною проверен,
Будто бы в роще сегодня звенела свирель.

<...>

Месяц, серебряный шар со свечою внутри,
И карнавальные маски по кругу, по кругу.
Вальс начинается, дайте ж, сударыня, руку,
И раз, два, три,
.....раз, два, три,
.....раз, два, три,
.....раз, два, три.

В україномовній адаптації невідомого мені автора⁴ цитовані строфи мають такий вигляд:

– Коїться що на цім світі? – А просто зима.
– Просто зима, Ви гадаєте? – Так, я гадаю.
Адже я сам, як умію, сліди прокладаю
В ваші будинки, коли іще сонця нема.
– Що ж нас чекає по тому? – А січень-мольфар.
– Січень настане, вважаєте? – Так, я вважаю.
Я вже давно цю засніжену книгу читаю,
Цей із картинками хуги прадавній буквар.
– Чим це нарешті закінчиться? – Квітнем ясним.
– Квітнем ясним, Ви ручаетесь? – Так, я ручаюсь.
Я навіть чув, і тепер увесь час прислухаюсь,
Ніби сопілка співала в гаю і за ним.

<...>

Місяць, мов куля зі свічкою, марить згори,
Маски летять карнавальні по колу, по колу.
Вальс починається, пані моя веселкова,
І раз, два, три,

---

⁴ На сайті «Поетичні Майстерні», де я знайшов текст повного перекладу вказаного вірша Ю. Левітанського (див.: http://m_aysterni.com/publication.php?id=70413), вказано тільки псевдо автора перекладу «Чорнява Жінка (1965)». Знайти справжнє ім'я, яке приховує псевдонім, не вдалося.

.....раз, два, три,
.....раз, два, три,
.....раз, два, три.

Поет займався і поетичними перекладами (був одним із визнаних авторитетів у цій сфері), а також писав віршовані пародії, книга яких «Сюжет з варіантами» (рос. «Сюжет с вариантами», 1978) закріпила за її автором репутацію класика цього жанру.

Для критиків і широкого загалу читачів ім'я Юрія Левітанського і сьогодні асоціюється з витонченою філософською лірикою, з розвитком традицій російської і світової поезії.

Ю. Левітанський брав активну участь у суспільно-політичному житті країни, займаючи послідовну демократичну позицію. В одному інтерв'ю він зізнавався: «Я нетипова фігура. Я давно все закреслив. Війну і цю тему для себе особисто. Я люблю Європу, Відень, Прагу... Коли в Прагу увійшли в 1968-му радянські танки, я просто плакав...»

У 1992 р. підписав «Лист 42-х» – опубліковане в газеті «Известия» за 5 жовтня 1993 публічне звернення групи відомих діячів культури до уряду Російської Федерації і президента Бориса Єльцина з вимогою заборонити «усі види комуністичних і націоналістичних партій, фронтів і об'єднань», «Усі незаконні воєнізовані, а тим паче збройні об'єднання», ввести і широко застосовувати жорсткі санкції «за пропаганду фашизму, шовінізму, расової ненависті, за заклики до насильства і жорстокості», закрити «до судового розгляду» ряд московських газет: імперську й антидемократичну «День», комуністичні «Радянську Росію» (рос. «Советская Россия») і «Правду» (колишню головну партійну газету СРСР), антиліберальну «Літературну Ро-

сію» (рос. «Литературная Россия»), які, на думку авторів листа, своїми публікаціями «збуджували ненависть» й т. ін. Серед тих, хто поставив і пізніше не відкликав свої підписи під «Листом 42-х» були російські письменники-фронтовики Віктор Астаф'єв (1924–2001), Григорій Бакланов (1923–2009), Данило Гранін (1919–2017), російський письменник, правозахисник, в'язень ГУЛАГ'у, один із засновників Товариства «Меморіал» Лев Разгон (1908–1999), російські поети-шістдесятники Белла Ахмадуліна (1937–2010), Булат Окуджава (1924–1997) та Роберт Рождественський (1932–1994), російський письменник Анатолій Приставкін (1931–2008), білоруські письменники-фронтовики Алесь Адамович (1927–1994) і Василь Биков (1924–2003), російські літературознавці академік Дмитро Лихачов (1906–1999) та Марієтта Чудакова (нар. 1937) та ін.

Ю. Левітанський «був єдиним серед діячів мистецтва, хто відверто виступив проти війни в Чечні». У 1995 р. на церемонії вручення йому в Кремлі Державної премії РФ Ю. Левітанський, у присутності високопосадовців, звернувся до президента Росії Б. Єльцина із закликом припинити війну в Чечні⁵.

---

⁵ Йдеться про *Першу Чеченську війну* – військовий конфлікт між Російською Федерацією та Чеченською Республікою Ічкерією, що відбувався переважно на території Чечні у період з 1994 до 1996 року. Конфлікт полягав у прагненні Росії приєднати до себе Чеченську Республіку Ічкерію, яка завдяки прийнятому в СРСР у 1990 році закону про зрівнювання прав союзних та автономних республік отримала можливість з дотриманням усіх законодавчих норм та Конституції СРСР реалізувати своє конституційне право на вихід зі складу СРСР. Результатом конфлікту стала перемога чеченських збройних сил та виведення російських військ, масові руйнування, жертви

Помер Ю. Д. Левітанський від серцевого нападу, що стався 25 січня 1996 під час виступу на засіданні «круглого столу» інтелігенції в мерії Москви, де він знову говорив про трагедію чеченської війни. Похований на Ваганьковському цвинтарі в Москві.

Українською мовою вірші Ю. Левітанського перекладали Борис Щавурський («Я люблю оті дні, коли задум доступний нарешті...»)⁶, Олександр Мачула («Новорічний діалог»)⁷, Юрій Чайка (переклад-пародія «Діалог під ялинкою»)⁸, Любов Лібуркіна («Всього і треба, що здивитись, – боже мій»)⁹, «Я люблю оці дні, коли задум уже прояснився і тема відгадана...»¹⁰), Орест Катинський («Кожен вибирає для себе...»)¹¹, Володимир Туленко («Певно, щось сталося. Куди вся зникають...»)¹², Петро Біливода (добірка віршів з книги «Кінематограф»)¹³, Роман Любарський («Поволі так тебе я забував!»)¹⁴

та збереження Чечнею незалежності. Під час цієї війни 21 квітня 1996 загинув перший президент Чеченської Республіки Ічкерія, генерал-майор авіації в ЗС СРСР, генералісімус ЧРІ Джохар Дудаєв (1944–1996).

⁶ Див.: Книга життя. Поетична антологія в укладенні Б. Щавурського. Тернопіль: Богдан, 2010. С. 160.

⁷ Див.: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=706265>

⁸ Див.: <https://poezia.org/ru/id/17568/>

⁹ Див.: <http://www.gak.com.ua/creatives/2/20830>

¹⁰ Див.: <https://litcentr.in.ua/publ/234-1-0-10778>

¹¹ Див.: <https://uamodna.com/articles/kozhen-vybyrae-dlya-sebe/>

¹² Див.: <https://stihi.ru/2018/01/24/894>

¹³ Див. про це: Неживий О. Петро Шевченко (Біливода): незакінчена розмова. Неживий О. Луганщина – земля українська. Полтава: Полтавський літератор, 2017. С. 159. URL: <http://vpliterator.com.ua/Books/lug.pdf>

¹⁴ Див.: <http://poet.inf.ua/virshi/povoli-tak-tebe-ya-zabuvav/>

* * *

Что-то случилось, нас все покидают.
Старые дружбы, как листья, опали.
...Что-то тарелки давно не летают.
Снежные люди куда-то пропали.

А ведь летали над нами, летали.
А ведь кружили по снегу, кружили.
Добрые феи над нами витали.
Добрые ангелы с нами дружили.

Добрые ангелы, что ж вас не видно?
Добрые феи, мне вас не хватает!
Всё-таки это ужасно обидно -
знать, что никто над тобой не летает.

...Лучик зелёной звезды на рассвете.
Красной планеты ночное сиянье.
Как мне без вас одиноко на свете,
о недоступные мне марсиане!

Снежные люди, ну что ж вы, ну где вы,
о белоснежные нежные девы!
Дайте мне руки, раскройте объятия,
о мои бедные сёстры и братья!

...Грустно прощаемся с детскими снами.
Вымыслы наши прощаются с нами.
Крыльев не слышно уже за спиною.
Робот храпит у меня за стеною.

[1976]

* * *

Щось відбулося, нас всі покидають.
І дружби старі, як листя, опали.
... Тарілки чогось давно не літають.
Люди десь сніжні попропадали.

Але ж літали над нами, літали.
Але ж кружляли по снігу, кружляли.
І добрі феї над нами витали.
І добрі ангели друзями стали.

Ангели добрі, то що ж вас не видно?
Вас, добрі феї, не вистачає.
Знати мені і жахливо, і кривдно,
що над тобою ніхто не літає.

...Вдосвіта промінь зеленої зірки.
Зірки червоної нічне сіяння.
Як мені нудно без вас, і як гірко,
о недосяжні мені марсіани.

Єті, ну що ж ви, куди ви поділись,
о білосніжні такі ніжні діви!
Руки подайте, щоб вас обійняти,
о мої бідненькі сестри і браття!

...Сумно прощатись з дитячими снами.
Вигадки наші прощаються з нами.
Зовсім не чути вже крил за спиною.
Робот хропить за моєю стіною.

* * *

Всё уже круг друзей, тот узкий круг,
где друг моих друзей – мне тоже друг,
и брат моих друзей – мне тоже брат,
и враг моих друзей – мне враг стократ.

Всё уже круг друзей, всё уже круг
знакомых лиц и дружественных рук.

Всё шире круг потерь, всё глуше зов
ушедших и умолкших голосов.

Но всё слышней с годами, всё слышней
невидимых разрывов полоса.

Но всё трудней с годами, всё трудней
вычёркивать из книжки адреса –

вычёркивать из книжки имена,
вычёркивать, навечно забывать,

вычёркивать из книжки времена,
которым уже больше не бывать,

вычёркивать, вести печальный счёт,
последний счёт вести начистоту –

как тот обратный медленный отсчёт,
перед полётом в бездну, в пустоту,

когда уже - прощайте насовсем,
когда уже - спасибо, если есть,

в последний раз вычёркивая – семь,
в последний раз отбрасывая - шесть,

в последний раз отсчитывая – пять,
и до конца отсчитывая вспять –

* * *

Все вужчий друзів світ, вузьке коло те,
де друзів моїх друг, мені є другом теж,
і друзів моїх брат – мені він також брат,
і друзів моїх враг – мені він враг стократ.

Все вужчий друзів світ, ще більш вузьке
людей близьких оточення моє.

Все ширше коло втрат, не чуть луни
тих голосів, що змовкли і пішли.

Та з часом все чутніше і чутніш
невидимих розривів береги.

Та важче з плином часу, все трудніш
викреслювати з книжки адреси –

викреслювати з книжки імена,
закреслити, забути навіки,

викреслювати з книжечки часи,
що канули у Лету назавжди,

викреслювать, і вéсти сумний лік.
останній лік весті начистоту,

як той зворотний забарний відлік,
перед безоднею, польотом в пустоту,

коли вже – прощавайте назовсім,
і, якщо можеш, дякуєш, як гість,

востаннє вже викреслюємо – сім,
востаннє відкидаємо вже – шість,

останній раз відлічуємо – п'ять,
щоб до кінця відрахувать,

до той черты, когда уже не вдруг -
четыре, три - и разомкнётся круг.

Распался круг - прощайте - круга нет.
Распался - ни упрёков, ни обид.

Спокойное движение планет
по разобщённым эллипсам орбит.

И пустота, её зловещий лик
всё так же ясен, грозен и велик.

<1976>

до rischi, де не нагло вже –
чотири, три – і коло розімкне.

Розпався світ – зникає силует.
Без вимовлянь розпався, щезне слід.

Спокійний вічний рух планет
по різних-різних еліпсах орбіт.

І порожнечі вигляд – він ясний,
і, як завжди, великий і страшний.

О СВОБОДНОМ СТИХЕ

– Что? – говорят. – Свободный стих?
Да он традиции не верен!
Свободный стих неправомерен!
Свободный стих – негодный стих!

Его, по сути говоря,
эстеты выдумали, снобы,
лишив метрической основы,
о рифме уж не говоря!..

Но право же, не в этом суть,
и спорить о свободе метра –
как спорить о свободе ветра,
решая, к а к он должен дуть.

Всё это праздные слова.
Вам их диктует самомнение.
Как можно ставить под сомнение
его исконные права!

Нет, ветер, дождь или трава
свободны по своей природе –
а стих,
    он тоже в этом роде,
его природа такова.

И как ни требовал бы стих
к себе вниманья и заботы —
все дело в степени свободы,
которой в нем поэт достиг.

ПРО ВІЛЬНИЙ ВІРШ

– Що? – кажуть. – Вільний вірш?
Та він традиції не вірний!
Вірш вільний – він неправомірний!
Вірш вільний – то поганий вірш!

Його, по суті кажучи,
естети вигадали, сноби,
позбавивши метричної основи,
про риму вже не кажучи!..

Та певне, не у цьому суть.
і сперечатись про свободу метра,
то сперечатись про свободу вітру,
йому казати, як він має дуть.

Порожні, беззмістовні це слова.
Диктує їх пихатість чи гординя.
Як можна заперечувати нині
Його предвічні права!

Ні, вітер, дощ або трава
є вільні по своїй природі,
а вірш,
    він також в цьому роді,
його природа є така.

І як би вірш не вимагав
до себе часу і турботи –
тут важить міра лиш свободи,
якої в нім поет сягав.

Вот Пушкина свободный стих.
Он угрожающе свободен.
Он оттого и неуютен
царям и раздражает их.

Но вы смотрите, как он жжет
сердца глаголами своими!
А как свободно правит ими!
И не лукавит! И не лжет!

О, только б не попутал бес,
и стих по форме и по мысли
свободным был бы
                  в этом смысле,
а там – хоть в рифму или без!

Ось Пушкіна-поета вільний вірш.
Такий загрозово розкутий.
І через це такий нелюбий
царям і так дратує їх.

Та подивіться, як він опікає
серця глаголами своїми!
А як він вільно править ними!
І не лукавить! І не опукає!

І тільки б не поплутав біс,
і вірш за формою і змістом
обов'язково щоб був вільним,
а там – хоч з римою чи без!

* * *

Каждый выбирает для себя
женщину, религию, дорогу.
Дьяволу служить или пророку –
каждый выбирает для себя.

Каждый выбирает по себе
слово для любви и для молитвы.
Шпагу для дуэли, меч для битвы
каждый выбирает по себе.

Каждый выбирает по себе.
Щит и латы. Посох и заплаты.
Меру окончательной расплаты.
Каждый выбирает по себе.

Каждый выбирает для себя...
Выбираю тоже – как умею.
Ни к кому претензий не имею.
Каждый выбирает для себя.

[1976]

* * *

Кожен вибирає сам собі
жінку, і релігію, й дорогу.
Чортові служити чи пророку –
кожен вибирає сам собі.

І по собі кожен вибира
слово для кохання чи молитви.
Шпагу для дуелі, меч для битви –
це по собі кожен вибира.

Все по собі кожен вибира.
Посох і лахміття. Щит і лати.
Міру остаточної розплати.
Все по собі кожен вибира.

Кожен вибирає сам собі...
Як умію – теж я вибираю.
І претензій ні до кого я не маю.
Кожен вибирає сам собі.

* * *

Ну, что с того, что я там был.
Я был давно. Я все забыл.
Не помню дней. Не помню дат.
Ни тех форсированных рек.

(Я неопознанный солдат.
Я рядовой. Я имярек.
Я меткой пули недолет.
Я лед кровавый в январе.
Я прочно впаян в этот лед -
я в нем, как мушка в янтаре.)

Но что с того, что я там был.
Я все избыл. Я все забыл.
Не помню дат. Не помню дней.
Названий вспомнить не могу.

(Я топот загнанных коней.
Я хриплый окрик на бегу.
Я миг непрожитого дня.
Я бой на дальнем рубеже.
Я пламя Вечного огня
и пламя гильзы в блиндаже.)

Но что с того, что я там был,
в том грозном быть или не быть.
Я это все почти забыл.
Я это все хочу забыть.
Я не участвую в войне -
она участвует во мне.
И отблеск Вечного огня
дрожит на скулах у меня.

* * *

Що з того, ну, що я там був.
Я був давно. І все забув.
Забув я дні. Не знаю дат.
Ні рік форсованих усіх.

(Я нерозпізнаний солдат.
Я рядовий. Такий як всі.
Влучної кулі недоліт.
Я лід кривавий у зимі.
Я міцно впаяний в цей лід –
я в нім, мов мушка в бурштині.

Та з того щó, що я там був.
Усе я збув. Я все забув.
Не пам'ятаю дат, ані людей.
І назв вам зараз не скажу.

(Я тупіт загнаних коней.
Я хриплий окрик на бігу.
Я мить, що завинила дню.
Бій на далекім рубежі.
І світло Вічного вогню,
вогонь від гільзи в бліндажі.

Та з того щó, що я там був,
в страшному бути чи не бути.
Я все оце сливé забув.
Я хочу все оце забуть.
Я не учасник у війні –
вона сама живе в мені.
І Вічного вогню відбліск
тремтить на вилицях моїх.

(Уже меня не исключить
из этих лет, из той войны.
Уже меня не излечить
от той зимы, от тех снегов.
И с той землей, и с той зимой
уже меня не разлучить,
до тех снегов, где вам уже
моих следов не различить).
Но что с того, что я там был!..

(Не виключити вже мене
із років тих, з тої війни.
Мене не вигоїти вже
від того січня, тих снігів.
З землею тою, і з зимою тою
мене не розлучити вже,
на тім снігу слідів моїх
не розпізнаєте ви вже).

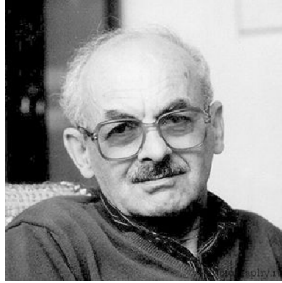
Та з того щó, що я там був!..

Березень 1945 р. Угорщина.
Юрій Левітанський (справа) і Семен Гудзенко

Кінець 1960-х рр.
Юрій Левітанський (справа) і Булат Окуджава

Окуджава Булат Шалвович (1924–1997) – російський поет. Народився 9 травня 1924 р. у Москві в сім'ї відомого партійного працівника. В 1937 р. його батька заарештували й невдовзі розстріляли, а матір заслали в один із карагандинських таборів. 13-річного хлопчика родичам вдалося сховати, уберігши від дитячого будинку, куди належало віддавати дітей «ворогів народу». Тільки через півтора роки він зумів повернутися до рідного арбатського двору і продовжити навчання у московській школі. Будучи учнем 9-го класу, пішов на війну, де служив мінометником і зв'язківцем.

1950 р. закінчив Тбіліський університет. Працював учителем. З 1953 р. почав друкуватися. В 1959 р. вийшов на «широку» публіку. На цей час він уже написав біля 30-ти пісень. То були і «московський цикл» («Последний троллейбус», «Часовые любви», «Ах, Арбат мой, Арбат», «Во дворе, где каждый вечер»), і пісні про війну («Вы слышите, грохочут сапоги», «Не верь войне, мальчишка», «Ах, война, что ж ты сделала, подлая»), і багато ін.

Для творчості поета 1970-х рр. характерні історичні фантазії, такі як «Сумерки. Природа...» (1973), та стилізації старовинних «солдатських» й «офіцерських» пісень. На початку 1980-х рр. з'являються шедеври пісенної ліри-

ки: «О Володе Высоцком», «Все глуше музыка души», «Пускай моя любовь, как мир, стара», а також «Песенка короткая, как жизнь сама», що одночасно нагадує «попереднього» Окуджаву і розкриває його нові творчі можливості. Варто згадати пісню «Примета», де завдяки використанню протонародних мовленнєвих зворотів і лексики у руслі старовинної фольклорної пісні автор втілює актуальну сучасну проблематику.

Пісенна творчість Б. Окуджави належить до жанру авторської пісні, давно відомому як за кордоном (наприклад, у Франції), так і у нас (О. Вертинський). Б. Окуджава розкрив нові можливості цього жанру саме в той момент, коли суспільна потреба в авторській пісні була дуже великою. Як писав у 1967 р. композитор В. Гаврилін, поза увагою професіоналів залишався «цілий світ людських почуттів, ціла психологія, що сформувалася у суспільстві». Все це і прагнула охопити авторська пісня. Ось чому пісні Б. Окуджави увійшли у життя відразу й надовго.

Ті, хто писав про Окуджаву, давно помітили вплив його текстів на слухачів і читачів, хоча інколи здається, що поет нічого спеціально не робить зі словами, а бере їх такими, якими вони існують у повсякденній мові. Ось декілька свідчень такого сприймання:

– «Хоча вірші Окуджави зрозумілі та прості за мовою, за формою, складною є та гама психологічних й інтонаційних відтінків, рефлексій, які вони відбивають, витончений і не завжди помітний той авторський „ліризм“, який ними керує і оприявнюється в найбуденніших реченнях й зворотах, у словах вод-

ночас інтимних і банальних, загальноживаних» (1961 рік);

– «Окуджава має чудовий дар: про найвище він уміє говорити по-простому, нехитро, не підвищуючи голосу» (1968 рік);

– «Фокус у тому, що в устах Окуджави ці „банальності” зовсім не виглядають банальностями; нітрохи не прагнучи бути оригінальним, він щохвилини балансує над прірвою трюїзму й спромагається не зірватися» (1977 рік);

– «У кожній поезії Окуджави виникає певна поезія, здавалося б, випадкових слів, обмовок, не тих, але найважливіших... Поетика Окуджави завжди подібна до його героїв, ніби ступає по небезпечному дроті, ось-ось впаде, балансує поет на межі якоїсь граничної ліричної виразності, майже банальності, майже буденності, дешевої романсовості. І кожного разу вміє не впасти ні в ту, ні в іншу сторону» (1994 рік)¹.

Якось Давид Самойлов в одному зі своїх ленінградських виступів сказав: «Ми були класицистами, – ну, а Окуджава... він – сентименталіст...»². Самойлов говорив тоді про себе і своє покоління (про Когана, Кульчицького, Слуцького), визнаючи, що «для нього і його друзів передвоєнної пори цінності надлюдського гатунку – революція, держава, народ, історія, та й культура, сприйнята як частина великої історії, – важили попервах більше, ніж цінності приватного існування». Натомість поява Окуджави виявилася «найчіткішою сенти-

---

¹ Цит за: Дубшан Л. С. О природе вещей. *Окуджава Б. III. Стихотворения* / сост. В. Н. Сажина и Д. В. Сажина; примеч. В. Н. Сажина. СПб.: Академич. проект, 2001. С. 8.

² Цит. за: Там само. С. 34.

менталістською реакцією на „неокласичну героїку” сталінської держави – і в художньому сенсі, і в моральному». І хоча він не був самотнім на цій сентименталістській дорозі (подібні риси можна знайти, скажімо, в прозі Костянтина Паустовського, поезії Белли Ахмадуліної, Євгена Євтушенка, Давида Самойлова), він, Окуджава, «виявився тут найпослідовнішим – у пафосі жалю і милосердя, у зосередженні на долі окремої людини, у неприйнятті державного насильства, прикрашеного зазвичай квітами офіційного оптимізму»³.

Феноменальна популярність Окуджавових пісень зумовлена кількома факторами. По-перше, цілком органічною єдністю віршів, музики і виконання. Можливо, саме тому Д. Шостакович і висловив якомось сумнів щодо потреби у створенні професійними композиторами нових мелодій на тексти вже існуючих пісень Б. Окуджави. По-друге, присутністю у них завершеної системи образів, певної етичної концепції. У піснях Б. Окуджави втілений глибоко самотній, виразний, навіть дещо замкнутий, надзвичайно привабливий художній світ. Це якесь напівказкове місто, на головній вулиці якого можна зустріти і Олександра Сергійовича, і «ситцевих жінок», і сучасників автора; у дворах цього міста кружляють пари і приїжджий музикант «цілується з трубою», і Моцарт грає «на маленькій скрипці», а міськими бульварами курсує синій тролейбус... Цей світ своєю визначеністю подібний до «Грінландії» О. Гріна, він доступний кожному, радісно приймає, лікує, заспокоює, підбадьорує, і зовсім не помічаєш, як пісні,

---

³ Дубшан Л. С. О природе вещей. С. 34.

що несуть його у собі, проникають у нашу душу, стаючи її невід'ємною складовою.

Помер поет 12 червня 1997 року у військовому шпиталі в місті Кламар (10 км на південний захід від Парижа, Франція). Похований на Ваганьковському кладовищі в Москві.

Українською мовою поезії Булата Окуджави перекладали Мирон Борецький («Нічний тролейбус», «Пісенька про Арбат», «Франсуа Війон», «Грузинська пісня», «До побачення, хлопчики»⁴), Кирило Васюков («Синя корона, тендітнеє скло...»⁵), Олена Тимченко («Ах, війна, що ж ти, підда, накоїла...»⁶), Петр Голубков («Ах, війна, що ж ти, підда, накоїла...»⁷), Борис Щавурський («Грузинська пісня»⁸).

---

⁴ Див.: Відродження. 1995. № 10. С. 52–53. Про Б. Окуджаву і його творчість див. також: Шилов Л. Поет и певец. *Песни Булата Окуджавы. Мелодии и тексты*. Москва: Музыка, 1989. С. 5–13; Сажин В. Н. Слеза барабанщика. *Окуджава Б. Ш. Стихотворения* / сост. В. Н. Сажина и Д. В. Сажина; примеч. В. Н. Сажина. СПб.: Академич. проект, 2001. С. 56–86.

⁵ Див.: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2919916>

⁶ Див.: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8381>

⁷ Див.: http://shelestkhristina.blogspot.com/2015/11/blog-post_71.html

⁸ Див.: Книга життя. Поетична антологія в укладенні Б. Щавурського. Тернопіль: Богдан, 2010. С. 220.

ГОЛУБОЙ ШАРИК

Девочка плачет: шарик улетел.
Ее утешают, а шарик летит.
Девушка плачет: жениха всё нет.
Ее утешают, а шарик летит.
Женщина плачет: муж ушел к другой.
Ее утешают, а шарик летит.
Плачет старушка: мало пожила...
А шарик вернулся, а он голубой.

1957

ГОЛУБА КУЛЬКА

Дівчинка плаче: кулька утєкла.
Її утїшають, а кулька летить.
Дївчина плаче: хлопця все нема.
Її утїшають, а кулька летить.
Жїночка плаче: кинув чоловік.
Її утїшають, а кулька летить.
Плаче старенька: мало пожила...
А кулька вернулась, вона голуба.

ДО СВИДАНИЯ, МАЛЬЧИКИ

Ах война, что ж ты сделала, подлая:
стали тихими наши дворы,
наши мальчики головы подняли –
повзрослели они до поры,
на пороге едва помаячили
и ушли, за солдатом – солдат...
До свидания, мальчики!

Мальчики,
постарайтесь вернуться назад.
Нет, не прячьтесь вы, будьте высокими,
не жалейте ни пуль, ни гранат
и себя не щадите,

и всё-таки
постарайтесь вернуться назад.

Ах, война, что ж ты, подлая, сделала:
вместо свадеб – разлуки и дым,
наши девочки платица белые
раздарили сестренкам своим.
Сапоги – ну куда от них денешься?
Да зеленые крылья погон...
Вы наплюйте на сплетников, девочки.
Мы сведем с ними счеты потом.
Пусть болтают, что верить вам не во что,
что идете войной наугад...
До свидания девочки!

Девочки,
постарайтесь вернуться назад.

1958

ДО ПОБАЧЕННЯ, ХЛОПЧИКИ

Ах війно, підла, що ти накоїла:
стали тихими наші двори,
наші хлопчики підняли голови –
подорослішавши без пори,
на порозі лишень поморочили
і пішли, за солдатом – солдат...
До побачення, хлопчики!

Хлопчики

поверніться, будь ласка, назад.
Не ховайтесь, ви будьте високими,
не шкодуйте ні куль, ні гранат
і себе не жалійте ви,

і все-таки

поверніться, будь ласка, назад.

Ах війно, підла, що ти накоїла:
замість свят – лиш розлуки і дим,
Де дівчата з біленькими строями?
Передали молодшим своїм.
Та й ті чоботи – де від них дінешся?
І зелені погони «хебе»...
Не зважайте на наклепи – розвіються.
І наклепників черга прийде.
Нехай брешуть: нема у що вірити,
що війною йдетé наугад...
До побачення, сестроньки!

Сестроньки,

поверніться, будь ласка, назад.

* * *

Ю. Нагибину

Неистов и упрям,
гори, огонь, гори.
На смену декаблям
приходят январь.

Нам всё дано сполна:
и горести и смех,
одна на всех луна,
весна одна на всех.

Прожить лета б дотла,
а там пускай ведут
за все твои дела
на самый страшный суд.

Пусть оправданья нет
и даже век спустя...
Семь бед – один ответ,
один ответ – пустяк.

Неистов и упрям,
гори, огонь, гори.
На смену декаблям
Приходят январь.

1950-е

* * *

Ю. Нагібіну

В шаленстві тім своїм
палай, вогню, гори.
На зміну грудням всім
Ідуть січневі дні.

Вповні дано нам все:
жалі, і сум, і сміх,
і небо всім одне,
весна одна на всіх.

Прожити б все дотла,
а там нехай ведуть
за всі твої діла
на найстрашніший суд.

Хай виправдань нема
і навіть вік мине...
Сім бід – та лиш одна
є відповідь – пусте.

В шаленстві ти своїм
палай, вогню, гори,
На зміну грудням всім
Ідуть січневі дні.

СТАРЫЙ ПИДЖАК

Я много лет пиджак ношу.
Давно потерялся и не нов он.
И я зову к себе портного
и перешить пиджак прошу.

Я говорю ему шутя:
«Перекроите всё иначе,
сулит мне новые удачи
искусство кройки и шитья».

Я пошутил. А он пиджак
серьезно так перешивает,
а сам-то всё переживает:
вдруг что не так. Такой чудак.

Одна забота наяву
в его усердье молчаливом,
чтобы я выглядел счастливым
в том пиджаке. Пока живу.

Он представляет это так:
едва лишь я пиджак примерю –
опять в твою любовь поверю...
Как бы не так. Такой чудак.

1960

СТАРИЙ ПІДЖАК

Піджак ношу я довго так.
Потерся він і вже не лічить.
І я кравця до себе кличу,
щоб перешив мені піджак.

Кажу йому я жартома:
«Перекроїть все по-новому,
щоб провістило успіх знову
мистецтво крою і шитва».

Я жартував. А він піджак
серйозно так перешиває,
а сам усе переживає:
як щось не так. Такий дивак.

Одна турбота лиш кравцю
в його завязтті мовчазливім,
аби я виглядав щасливим
В тім піджаку. Поки живу.

Він уявляє справу так:
лишень-но я піджак примірю:
то знов в твою любов повірю...
Коли б то так. Такий дивак.

ПО СМОЛЕНСКОЙ ДОРОГЕ

По Смоленской дороге – леса, леса, леса.
По Смоленской дороге – столбы, столбы, столбы.
Над Смоленской дорогою, как твои глаза, –
две вечерних звезды – голубых моих судьбы.

По Смоленской дороге – метель в лицо, в лицо,
всё нас из дому гонят дела, дела, дела.
Может, будь понадежнее рук твоих кольцо –
покороче б, наверно, дорога мне легла.

По Смоленской дороге – леса, леса, леса.
По Смоленской дороге – столбы гудят, гудят.
На дорогу Смоленскую, как твои глаза,
две холодных звезды голубых глядят, глядят.

1960

ПО СМОЛЕНСЬКІЙ ДОРОЗІ

По Смоленській дорозі – ліси, ліси, ліси.
По Смоленській дорозі – стовпи, стовпи, стовпи.
Над дорогою тою сіяють з вишини
дві вечірні зорі – ніби дивишся це ти.

По Смоленській дорозі – юга в лице, в лице,
живемо повсякчас у щоденній метушні.
Може, було б надійнішим рук твоїх кільце –
була б легшою, мабуть, доріженька мені.

По Смоленській дорозі – ліси, ліси, ліси.
По Смоленській дорозі – стовпи гудять, гудять.
На Смоленську дорогу, мов оченьки твої,
дві холодні зорі голубі глядять, глядять.

ПРОЩАНИЕ С НОВОГОДНЕЙ ЁЛКОЙ

3. Крахмальниковой

Синяя крона, малиновый ствол,
звяканье шишек зеленых.
Где-то по комнатам ветер прошел:
там поздравляли влюбленных.
Где-то он старые струны задел –
тянется их переключка...
Вот и январь накатил-налетел
бешеный, как электричка.

Мы в пух и прах наряжали тебя,
мы тебе верно служили.
Громко в картонные трубы трубя,
словно на подвиг спешили.
Даже поверилось где-то на миг
(знать, в простодушье сердечном):
женщины той очарованный лик
слит с твоим празднеством вечным.

В час расставания, в час платежа,
в день увяданья недели
чем это стала ты нехороша?
Что они все, одурели?!
И, утонченные, как соловьи,
гордые, как гренадеры,
что же надежные руки свои
прячут твои кавалеры?

Нет бы собраться им – время унять,
нет бы им всем – расстараться...
Но начинают колеса стучать:
как тяжело расставаться!

ПРОЩАННЯ З НОВОРІЧНОЮ ЯЛИНКОЮ

3. Крахмальниковій

Синя корона, розкішний покров,
шишки зелені бряжчали.
Десь вітерець по кімнатах пройшов
там вже коханих вітали.
Десь старі струни він ледь зачепив –
точиться їх переключка...
Ось вже і січень на нас налетів
лютий, немов електричка.

Ми в пух і прах прикрашали тебе,
ми тобі вірно служили.
Голосно сурма картонна реве,
ніби на подвиг спішили.
Навіть повірили – мить лиш одна –
(із простосердям завзятим)
пані тієї чарівна краса
з вічним твоїм злита святом.

І як хвилина прощатись прийшла,
в день, що на схилі неділі,
чим це ти зараз їм всім не така?
Що вони всі, очманілі?
І, делікатні, мов ті солов'ї,
Горді, як ті гренадери,
то чому ж руки надійні свої
ховають твої кавалери.

Їм би зібратися – час вгамувать,
їм би усім – постаратись...
Ось вже колеса потроху шумлять:
ох, важко як розлучатись!

Но начинается вновь суета.
Время по-своему судит.
И в суете тебя сняли с креста,
и воскресенья не будет.

Ель моя. Ель – уходящий олень,
зря ты, наверно, старалась:
женщины той осторожная тень
в хвое твоей затерялась!
Ель моя, Ель, словно Спас на крови
твой силуэт отдаленный,
будто бы след удивленной любви,
вспыхнувшей, неуголенной.

1966

Та починається знов метушня,
Час – той по-своєму судить.
І в метушні тебе зняли з хреста,
і воскресіння не буде.

Моя смереко – згасá голуби́нь,
марно про свято ти дбала:
пані тієї обачлива тiнь
в хвої твоїй десь пропала!
Моя смереко, як Спас на крові
твій силует такий дальній,
нібито відблиск знайомий мені,
Спалах сумного кохання.

ГРУЗИНСКАЯ ПЕСНЯ

М. Келивидзе

Виноградную косточку в тёплую землю зарою,
и лозу поцелую, и спелые гроздья сорву,
и друзей созову, на любовь свое сердце настрою...
А иначе зачем на земле этой вечной живу?

Собирайтесь-ка, гости мои, на мое угощение,
говорите мне прямо в лицо, кем пред вами
слышу,
царь небесный пошлет мне прощение за
прегрешенья...

А иначе зачем на земле этой вечной живу?

В темно-красном своем будет петь для меня
моя Дали,
в черно-белом своем преклоню перед нею
главу,
и заслушаюсь я, и умру от любви и печали...

А иначе зачем на земле этой вечной живу?

И когда заклубится закат, по углам залетая,
пусть опять и опять предо мною плывут
наяву
синий буйвол, и белый орел, и форель
золотая...

А иначе зачем на земле этой вечной живу?

1967

ГРУЗИНСЬКА ПІСНЯ

М. Келівідзе

Виноградову кісточку в теплу ту землю зарию,
і лозу поцілую, і грона достиглі зірву,
і покличу я друзів, любові я серце відкрию...
А інакше навіщо на вічній землі цій живу?

Прощу, гості мої, ви збирайтесь до мене
в гостину,
говоріть мені просто в обличчя про славу мою,
цар небесний пробачить, простить мені
мої провини...

А інакше навіщо на вічній землі цій живу?

Заспіва мені в темно-червонім своїм
моя Далі,
в чорно-білім своїм я схилю перед нею голову,
і заслухаюсь я, і помру від любові й печалі...
А інакше навіщо на вічній землі цій живу?

І коли заклубочиться захід в кутах променисто,
Знову й знов перед мене нехай
пропливуть наяву
синій буйвід, і білий орел, і форель золотиста...
А інакше навіщо на вічній землі цій живу?

ПЕСЕНКА О МОЦАРТЕ

И. Балаевой

Моцарт на старенькой скрипке играет.
Моцарт играет, а скрипка поет.
Моцарт отечества не выбирает –
просто играет всю жизнь напролет.
Ах, ничего, что всегда, как известно,
наша судьба – то гульба, то пальба...
Не оставляйте стараний, маэстро,
не убирайте ладони со лба.

Где-нибудь на остановке конечной
скажем спасибо и этой судьбе,
но из грехов нашей родины вечной
не сотворить бы кумира себе.
Ах, ничего, что всегда, как известно,
наша судьба – то гульба, то пальба...
Не расставайтесь с надеждой, маэстро,
не убирайте ладони со лба.

Коротки наши лета молодые:
миг – и развеются, как на кострах,
красный камзол, башмаки золотые,
белый парик, рукава в кружевах.
Ах, ничего, что всегда, как известно,
наша судьба – то гульба, то пальба...
Не обращайтесь вниманья, маэстро,
не убирайте ладони со лба.

1969

ПІСЕНЬКА ПРО МОЦАРТА

І. Балаєвій

Моцарт на скрипці старесенькій грає.
Він просто грає, а скрипка співа.
Моцарт вітчизну свою не вибирає –
він просто гра собі ціле життя.
Байдуже, що найчастіше посестри
нашої долі – гульба чи стрільба...
Не полишайте старання, маестро,
не забирайте долоні з чола.

Десь на останній життєвій зупинці
скажемо: «Дякуєм, доле, тобі», –
але з вітчизни гріхів, їх по вінця,
Щоб не створити кумира собі.
Байдуже, що найчастіше посестри
нашої долі – гульба чи стрільба...
Не полишайте надію, маестро,
не забирайте долоні з чола.

Молодість наша – вона не на віки:
мить – і розвіється, ніби й не знав,
гарне вбрання, золоті черевики,
біла перука, взірчастий рукав.
Байдуже, що найчастіше посестри
нашої долі – гульба чи стрільба...
Ви не зважайте на все це, маестро,
не забирайте долоні з чола.

* * *

Песенка короткая, как жизнь сама,
где-то в дороге услышанная,
у нее произительные слова,
а мелодия почти что возвышенная.

Она возникает с рассветом, вдруг,
медлить и врать не обученная,
она как надежда из первых рук,
в дар от природы полученная.

От дверей к дверям, из окна в окно
вслед за тобой она тянется.
Всё пройдет, чему суждено,
только она останется.

Песенка короткая, как жизнь сама,
где-то в дороге услышанная,
у нее произительные слова,
а мелодия почти что возвышенная.

1960-е

* * *

Пісенька коротка, як саме життя,
десь у дорозі почутая,
в ній такі пронизливі слова,
а мелодія небесно-розкутая.

Вона, як пташиний світанковий гук,
гаять, брехати не навчена,
вона як надія із перших рук,
в дар від природи призначена.

Від дверей і до дверей, від нас до вас,
лине вона й розливається.
Все пройде, як прийде час,
пісенька ж із нами лишається.

Пісенька коротка, як саме життя,
десь у дорозі почутая,
в ній такі проникливі слова,
а мелодія небесно-розкутая.

ПЕСЕНКА КАВАЛЕРГАРДА

Кавалергарды, век недолог,
и потому так сладок он.
Поет труба, откинут полог,
и где-то слышен сабель звон.
Еще рокочет голос струнный,
но командир уже в седле...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле!

Течет шампанское рекою,
и взгляд туманится слегка,
и всё как будто под рукою,
и всё как будто на века.
Но как ни сладок мир подлунный –
лежит тревога на челе...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле!

Напрасно мирные забавы
продлить пытаетесь, смеясь.
Не раздобыть надежной славы,
покуда кровь не пролилась...
Крест деревянный иль чугунный
назначен нам в грядущей мгле...
Не обещайте деве юной
любви вечной на земле.

1975

ПІСЕНЬКА КАВАЛЕРГАРДА

Недовгий вік, кавалергарди,
тому такий солодкий він.
Труба співа, всі повставали,
і десь вже чути шабель дзвін.
Іще гуркоче голос струнний,
та командир уже в сідлі...
Не обіцяйте діві юній
кохання вічне на землі!

Шампанське аж тече рікою,
неясний погляд. Треба йти.
І все, здається, під рукою,
і все, здається, назавжди.
І хоч радієм ми, не в сумі,
лежить тривога на чолі...
Не обіцяйте діві юній
кохання вічне на землі!

Даремно мирні ці забави
Продовжить хочемо ми знов.
Вам не знайти міцної слави
допоки не пролилась кров.
Хрест дерев'яний чи чавунний
чекає нас в прийдешній млі...
Не обіцяйте діві юній
кохання вічне на землі.

* * *

Антон Палыч Чехов однажды заметил,
что умный любит учиться, а дурак учить.
Сколько дураков в этой жизни я встретил!
Мне давно пора уже орден получить.

Дураки обожают собираться в стаю.
Впереди – главный во всей красе.
В детстве я верил, что однажды встану,
а дураков нету: улетели все.

Ах детские сны мои – какая ошибка,
в каких облаках я по глупости витал!
У природы на устах коварная улыбка...
Может быть, чего-то я не рассчитал.

А умный в одиночестве гуляет кругами,
он ценит одиночество превыше всего.
И его так просто взять голыми руками...
Скоро их поволоют всех до одного.

Когда ж их всех поволоют, наступит эпоха,
которую не выдумать и не описать.
С умным хлопотно, с дураком плохо.
Нужно что-то среднее, да где ж его взять?

Дураком быть выгодно, да очень не хочется.
Умным очень хочется, да кончится битьем...
У природы на устах коварные пророчества.
Но может быть, когда-нибудь к среднему
придём.

1970-е

* * *

Колись Антон Чехов так слушно зазначив,
що розумний любить вчитися, а дурень учить.
Скільки отих дурнів я вже перебачив!
Час вже за таке мені орден почепить.

Дурні дуже люблять збиратися в зграю.
Попереду – старший у всій красі.
Я в дитинстві вірив, що якимось прокинувся,
а дурні вже щезли: відлетіли всі.

Ох дитячі сни мої – яка це помилка,
в хмарах яких я по дурості літав!
У природи на устах лукавості жилка...
Мабуть, таки чогось я не розібрав.

А розумний у самотності гуляє кругами,
цінує він самотність понад усе.
Взяти його просто так голими руками...
Скоро полапають всіх, навіть із «ен-зе».

Коли всіх злапають, епоха настане,
яку не придумати і не змалювать.
Із розумним клопітко, а з дурнем погано.
Треба щось середнєє, та де ж його взять?

Дурнем бути вигідно, але так не хочеться.
Розумним дуже хочеться, та личенько наб'ють...
А природа, як завжди, підступна пророчиця.
Хоч може, у майбутньому середину знайдуть.

О ВОЛОДЕ ВЫСОЦКОМ

Марине Владимировне Поляковой

О Володе Высоцком я песню придумать решил:
вот еще одному не вернуться домой из похода.
Говорят, что грешил, что не к сроку свечу
затушил...

Как умел, так и жил, а безгрешных
не знает природа.

Ненадолго разлука, всего лишь на миг,
а потом
отправляться и нам по следам по его
по горячим.

Пусть кружит над Москвою охрипший его
баритон,
ну а мы вместе с ним посмеемся и вместе
поплачем.

О Володе Высоцком я песню придумать
хотел,
но дрожала рука и мотив со стихом
не сходился...

Белый аист московский на белое небо
взлетел,
черный аист московский на черную землю
спустился.

1980

ПРО ВОЛОДЮ ВИСОЦЬКОГО

Марині Володимирівні Поляковій

Про Володю Висоцького пісню я скласти хотів:
ось уже і йому не вернути додому з походу.

Кажуть, що він грішив, що завчасно вогонь
погасив...

Як умів, так і жив, а безгрішних
не знає природа.

Лиш на мить ця розлука, а потім за той
за кордон
вирушати і нам по слідах по його
по гарячих.

Хай кружля над Москвою захриплий його
баритон,

ну а ми вже із ним знов з'єднаємось
сміхом і плачем.

Про Володю Висоцького пісню я скласти
хотів,

та тремтіла рука і мотив із віршем
не сходився...

Білий бусол московський на біле на небо
злетів,

чорний бусол московський на чорну на землю
спустився.

МУЗЫКАНТ

И. Шварцу

Музыкант играл на скрипке –
я в глаза ему глядел.
Я не то чтоб любопытствовал –
я по небу летел.
Я не то чтобы от скуки –
я надеялся понять,
как способны эти руки
эти звуки извлекать
из какой-то деревяшки,
из каких-то грубых жил,
из какой-то там фантазии,
которой он служил?
Да еще ведь надо в душу к нам проникнуть
и поджечь...
А чего с ней церемониться? Чего ее беречь?
Счастлив дом, где пенье скрипки
наставляет нас на путь
и вселяет в нас надежды... Остальное
как-нибудь.
Счастлив инструмент, прижатый
к угловатому плечу,
по чьему благословению я по небу лечу.
Счастлив он, чей путь недолог, пальцы злы,
смычок остер,
музыкант, соорудивший
из души моей костёр.
А душа, уж это точно, ежели обожжена,
справедливей, милосерднее и праведней она.
1983

МУЗІКА

І. Шварцу

Грав музика щось на скрипці –
в очі я йому глядів.
Я не те щоб прислухався –
в небесах я вже летів.
Я не те щоб від нудоти –
осягти лиш прагнув я,
як добути оті звуки вміють руки скрипаля
із якоїсь деревинки, із якихось грубих жил,
із якоїсь там фантазії, що він їй так служив?
Та ще треба нашу душу надихнути,
й запалить...
Бо чого це з нею панькатись? Чого її жалить?
Дім щасливий, де спів скрипки
наставляє нас на путь
і вселяє в нас надії... Решта буде
аби будь.
Інструмент щасливий – рідний
він вугластому плечу,
за чийм благословенням я по небесах лечу.
Шлях щасливого недовгий, пальці злі,
стрімкий смичок,
запалив в душі моїй музика полум'я думок.
А душа, беззаперечно, тим вогнем
пропалена,
справедлива, милосердніша й спасенніша
вона.

ПЕСЕНКА О МОЛОДОМ ГУСАРЕ

Грозной битвы пылают пожары,
и пора уж коней под седло.
Изготовились к схватке гусары:
их счастливое время пришло.
Впереди - командир, на нем новый мундир,
а за ним - эскадрон после зимних квартир.
А молодой гусар, в Наталию влюблённый,
он всё стоит пред ней коленопреклонённый.

Все погибли в бою. Флаг приспущен.
И земные дела не для них.
И летят они в райские кущи
на конях на крылатых своих.
Впереди – командир, на нём рваный мундир,
а за ним - тот гусар покидает сей мир.
Но чудится ему: по-прежнему влюблённый,
он всё стоит пред ней коленопреклонённый.

Вот иные столетья настали,
и несчетно воды утекло,
и давно уже нет той Натальи,
и в музее пылится седло.
Позабыт командир – дам уездных кумир.
Жаждет новых потех просвещённый наш
мир...

А юный тот гусар, в Наталию влюблённый,
опять стоит пред ней коленопреклонённый.
1983 (?)

ПІСЕНЬКА ПРО МОЛОДОГО ГУСАРА

Битви чорні здіймаються хмари,
І вже коней пора під сідло.
Й зготувались до бою гусари:
тож ура! – їхнє щастя прийшло.
Першим – сам командир, на нім нобій
мундир,
а за ним – ескадрон із зимових кватир.
А молодий гусар Наталію кохає,
і досі перед нею коліна прихиляє.

Всі загинули: слабші та дужчі.
І земне то вже справа не їх.
І летять вони в райській купці
на крилатих на конях своїх.
Першим – знов командир, в нього рваний
мундир,
слідом – юний гусар йде з життя назавжди.
Та мариться йому, що знову він кохає,
що знову перед нею коліна прихиляє.

Вже інакші сторіччя настали,
і багато води вже сплигло,
і в минулім – Наталі, гусари,
і в музеї тьмяніє сідло.
Вже не той командир – провінційний кумир.
Нових прагне утіх наш освічений світ...
А юний той гусар Наталію кохає
і знову перед нею коліна прихиляє.

ПРИМЕТА

А. Жигулину

Если ворон в вышине,
дело, стало быть, к войне.
Если дать ему кружить,
значит, всем на фронт идтить.

Чтобы не было войны,
надо ворона убить.
Чтобы ворона убить,
надо ружья зарядить.

А как станем заряжать,
всем захочется стрелять.
Ну, а как стрельба пойдет,
пуля дырочку найдет.

Ей не жалко никого,
ей попасть бы хоть в кого,
хоть в чужого, хоть в свово...
Во, и боле ничего.

Во, и боле ничего.
Во, и боле никого.
Кроме ворона того:
стрельнуть некому в него.

<1984>

ПРИКМЕТА

А. Жигуліну

Якщо ворон в вишині,
бути, значиться, війні.
Цей політ би зупинить,
Якщо ж ні – на фронт ітить.

Щоби не було війни,
треба ворона убить.
Щоби ворона убить,
треба зброю зарядить.

Як почнемо заряджать,
забагнеться всім стрілять.
Ну, а як стрільба піде,
куля дірочку знайде.

Лиш одних бажає втіх –
хоче знищити усіх:
не лише чужих – й своїх,
тільки – головне – щоб всіх...
І на тім скінчить свій біг.

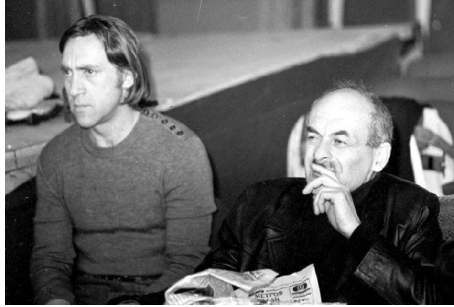
І на тім скінчить свій біг.
Й не збивати більше з ніг.
Й заспокоїтись вмить,
тільки б ворона влучить:
його нікому убить.

* * *

В день рождения подарок
  преподнес я сам себе.
Сын потом возьмет, озвучит
  и сыграет на трубе.
Сочинилось как-то так, само собою
что-то среднее меж песней и судьбою.
Я сижу перед камином, нарисованным в углу,
старый пудель растянулся под ногами на полу.
Пусть труба, сынок, мелодию сыграет...
Что из сердца вышло – быстро не сгорает.
Мы плывем ночной Москвою
  между небом и землей.
Кто-то балуется рядом
  черным пеплом и золой.
Лишь бы только в суете не заигрался...
Или зря нам этот век, сынок, достался?
Что ж, играй, мой сын кудрявый,
  ту мелодию в ночи,
пусть ее подхватят следом
  и другие трубачи.
Нам не стоит этой темени бояться,
но счастливыми не будем притворяться.
<1985>

* * *

В день народження дарунок
соптивив я сам собі.
Потім син візьме, озвучить,
і зіграє на сурмі.
Вийшло це якось воно само собою
щось середнє поміж піснею й судьбою.
Я сиджу перед каміном, намальованим в куті,
старий пудель біля мене, дуже відданий мені.
Синку, хай сурма мелодію зіграє...
Що від серця щиро – швидко не згорає.
Містом ми нічним пливемо,
а під нами димарі.
Попіл хтось пересипає, чисто весь він у золі.
Лиш би тільки в суєті він не загрався...
Чи дарма, синочку, час нам цей дістався?
Грай же, сину кучерявий, ту мелодію вночі,
хай її підхоплять далі також інші сурмачі.
Нам не варто нічки-темряви боятись,
та щасливими не будем прикидатись.

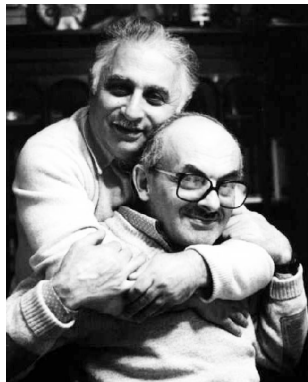

Булат Окуджава (*справа*) і Володимир Висоцький

1989 р. Чернівці.

Булат Окуджава (*справа*) і Роберт Рождественський

Булат Окуджава з Ісааком Шварцем

Володимир Миколайович Соколов (1928–1997) – російський поет. Народився 18 квітня 1928 р. в м. Лихославлі Тверської обл. (РФ) у сім'ї військового інженера. Його мати Антоніна Яківна була сестрою відомого письменника-сатирика 1920–1930-х рр. Михайла Козирєва (1892–1942), захоплювалася творчістю Олександра Блока (1880–1921). Родину не оминули сталінські репресії: коли Володі виповнилося 12 років, зненацька заарештували його батька, начальника великого будівництва. Наступного року заарештували дядька по материнській лінії М. Козирєва, який так і загинув 1942 року в Саратовській в'язниці.

Перші вірші В. Соколов написав у восьмирічному віці. У старших класах разом зі своїм другом видає рукописні журнали «XX століття» (рос. «XX век», 1944) і «На світанку» (рос. «На заре», 1946). Тоді ж відвідує літературний гурток російської поетки Олени Благініної (1903–1989)¹. Про свої перші кроки в лі-

---

¹ Її численні (більше 40) книги віршів, казок і перекладів завжди користувалися визнанням. Корній Чуковський називав вірші Благініної «чистим золотом» поезії. У 1950-ті роки підтримала переслідуваного Бориса Пастернака, а пізніше – Лідію Чуковську. Більшість дорослих віршів побачили світ тільки у пострадянські часи після смерті автора.

тературі В. Соколов писав так: «Дивним, може, чином, але я з дитинства був упевнений в тому, що я письменник, а з юності, що я поет.

У січні 1945 року я познайомився з відомим поетом Оленою Благініною. Вона серйозно поставилася до моїх віршів. Майже щодня бував у неї і кожного разу з новими. Якимось я зустрів у неї Юрія Никандровича Верховського, якому Блок присвятив вірші („Дождь мелкий, разговор неспешный...”). Це був високий старий з довгим сивим волоссям, дуже стриманий, сухуватий. Він прийшов за спеціальним запрошенням Олени Олександрівни прочитати свої нотатки про Баратинського»².

Олена Благініна та професор Леонід Тимофеев (1904–1984, автор фундаментальних праць з теорії літератури) рекомендували В. Соколова до вступу в Літературний інститут імені О. М. Горького (Москва, РФ). Це були люди, які будь-кому рекомендацій не давали. Вони увібрали в себе культуру Срібного століття (рос. Серебряного века), зламати їх духовно влада не змогла.

«1947 року, – читаємо спогади В. Соколова, – мене прийняли в Літературний інститут... Василь Васильович Казін взяв мене у

---

² Цит. за: Амурский В. «Всё у меня о России...». URL: https://45parallel.net/vladimir_sokolov/#biography. Баратинський Євген Абрамович (1800–1844) – російський поет. Представник російської філософської і психологічної лірики 1-ї пол. XIX ст. Походив з польського галицького шляхетського роду Боратинських. Українською мовою окремі вірші поета переклали Павло Грабовський («Зима», 1895) і Павло Филипович («Чому невільника думки про волю милі?», «Мій хист малий, неголосний мій спадок», обидва 1925). В Україні творчість Баратинського досліджували Павло Филипович, Наталія Мазепа, Леонід Фрізман.

свій семінар. Студентами першого курсу були недавні фронтовики. Тому думка про те, що робив я *тоді?* – стала постійною, привела мене до вірша „Пам'яті товариша”, який виявився моїм поетичним паспортом і першим моїм надрукованим віршем. З'явився він влітку 1948 року в „Комсомольській правді” на шпальті, присвяченій творчості Літінституту. Мені пояснили, що я відкрив нову тему – воєнне дитинство і що я її повинен форсувати. ...1948 рік, починаючи з весни, став для мене роком незвичайним. У мене ніби з'явився другий зір, другий слух, мені відкрилася приголомшлива краса світу, в якому я живу. ...Того ж літа я жив в селі біля Ясної Поляни. Читав листи і щоденники Олександра Блока... Блаував по толстовських алеях. Мабуть, шукав свою „зелену паличку”³... Я ніколи не відокремлював села від міста. І якщо вірші мої здебільшого міські, то це тому, що так склалася доля. Потрібно насамперед бути поетом. ... „Мета поезії – сама поезія”, – зазначив Пушкін». Євген Євтушенко та інші студенти висо-

---

³ *Зелена паличка* – вигаданий, нібито загублений артефакт, про який відомо зі спогадів Льва Толстого (1828–1910), спогадів про великого російського письменника і присвячених йому біографій. Микола Толстой, старший брат письменника, граючи з іншими дітьми, розповідав, що у нього є секрет загального щастя. І коли ця таємниця відкриється, казав десятилітній Миколка своїм братам, усі люди стануть щасливими, не буде хвороб, ніяких неприємностей, ніхто нікого не буде сердити і всі любитимуть один одного, всі зробляться мурашиними братами. Саме цю таємницю Микола викарбував на зеленій паличці, яку він закопав біля дороги, на краю яру у лісі в Ясній Поляні. Наприкінці життя Лев Толстой неодноразово заповідав поховати себе там, де «Миколка» закопав зелену паличку.

ко цінували Соколова за те, що він учив серйозному ставленню до поезії.

Поет відзначав, що у своєму духовному учнівстві орієнтувався на російську класику XIX століття, а з XX століття – на творчий досвід Олександра Блока, Валерія Брюсова, Сергія Єсеніна, Анни Ахматової. «Почуття традиції, як відчуття неперервності часу, – згадував В. Соколов, – часто визволяло мене з кризових станів. Постійна присутність у моєму житті великих російських поетів як живих людей, перед якими треба звітувати, допомагало і дисциплінувало». І в іншому місці: «Я належу до тих людей, чий характер почав формуватися у роки війни, коли все „своє“ було спільним, а „спільне“ – своїм. Тому почуття обов'язку в мене, в нас поширювалося та поширюється і на суспільне, і на інтимне однаковою мірою...»⁴.

Літінститут В. Соколов закінчив 1952 р. Перша книга, яку поет хотів назвати «Крила» (рос. «Крылья»), побачила світ 1953 р. під назвою «Ранок у дорозі» (рос. «Утро в пути»). Далі були збірки і книги: «Зміна днів» (рос. «Смена дней», 1965), «Різні роки» (рос. «Разные годы», 1966), «Сніг у вересні» (рос. «Снег в сентябре», 1968), «Чверть століття» (рос. «Четверть века», 1975), «Міські вірші» (рос. «Городские стихи», 1976), «Пізній ранок» (рос. «Позднее утро», 1977), «Спасибі, музико» (рос. «Спасибо, музыка», 1978), «Сюжет» (1980), «Долина» (1981), «Вірші і поеми» (рос. «Стихотворения и поэмы», 1987) й ін.

Стислу і точну характеристику поетичного світу Володимира Соколова дав німець-

---

⁴ Цит. за: Амурский В. «Всё у меня о России...».

кий славіст, літературознавець і перекладач Вольфганг Казак, у якого читаємо: «...це поет душевних переживань, глибоко відчутих ситуацій, які він стиха втілює, рятуючи в такий спосіб від забуття і піднімаючи на рівнем одичних явищ. У Соколова немає віршів, присвячених актуальним політичним подіям. Скупі й скромні зображально-виражальні засоби, відданість традиції та щільність вірша, визначена метафорою, засвідчують свідоме відокремлення Соколова від публіцистичного пафосу. Соколов пише про несталість буття, про небезпеку в світі, який лише видається стійким. Він любить ясну осінь, сніг, м'який пейзаж, місто, втілюючи ці образи у зовні простих, але багатшарових віршах»⁵.

Одружившись 1955 р. з випускницею філософського факультету Московського держуніверситету, болгаркою Генрієттою Поповою, подовгу жив у Болгарії, багато перекладав з болгарської мови. Ставлення до цієї слов'янської країни у поета було глибоко особистісним і сердечним. У збірці «На сонячному боці» (рос. «На солнечной стороне», Москва, 1961) він публікує цикл «Вірші з Болгарії», який складається з 9-ти поезій. До цього циклу тісно прилягають вірші «З софійського зошита» (рос. «Из софийской тетради»).

Своє сприймання Болгарії поет не обмежував періодом визвольної війни 1877–1878 років й актуальною сучасністю. Як і Максиміліан Волошин⁶, який у гірських кримських

---

⁵ Казак В. Лексикон русской литературы XX века. Москва: РИК «Культура», 1996. С. 392.

⁶ *Волошин Максиміліан Олександрович* (справжнє прізвище Кирієнко-Волошин, 1877, Київ – 1932, Кокте-

пейзажах вхоплював відголоски давнини, Володимир Соколов «намагається передати своє відчуття давності болгарської землі і балканської цивілізації. Особливо яскраво це передано в поезії „Камінь” (рос. „Владения камня”), <яка> підіймається до філософського осягнення буття. Камінь – це не тільки... консервативне начало життя, а чуже йому воїнство со-сен – не лише символ розвитку, руху, прогресу. У камені вірність традиції, основа культури, а рух життя, сама жива природа несе в собі й руйнування. Саме тому авторові „відкривається давня сфера суму”». При цьому, «подібно до орла, дивлячись на світ із висоти „двох тисяч метрів над рівнем моря і століття”, поет змушений констатувати, що „немає людині порятунку від людини”»⁷.

До таких настроїв і думок спонукали і позалітературні події 1950–1960-х рр. «Розмовляючи з Володимиром Миколайовичем про ті часи, – згадує Віталій Амурський, – я зауважив:

– Не забути, звичайно, 1956 рік – Угорщину, 1968-й – Прагу⁸... Адже це були шоківі моменти нашої історії...

бель, Крим) – російський поет, художник, літературний критик українського походження. У своїй автобіографії вказував, що Кириєнки-Волошини за походженням козакі із Запоріжжя, а мати походила з обрусілих у XVIII ст. німців. Жив у Криму, в поезії та малярстві відобразив історію та природу Криму.

⁷ Редькин В. «Как я хочу, чтобы строчки эти забыли, что они слова...» Творчество Владимира Соколова. Тверь: литературный альманах. Тверь: Изд-во «Ванчакова линия», 2014. Вып. 14. URL: http://foidid.tversu.ru/index_2/Red'kin/Sokolov.pdf

⁸ Угорська революція 23 жовтня – 9 листопада 1956 року – збройне повстання проти прорадянського режиму народної республіки Угорщини, придушене військами СРСР.

Помовчавши, він відповів:

– Безумовно, 1968-й остаточно підтвердив. А у 1956-му я зрозумів, що, справді, соціалізм тримається на багнетах і на страху, і це, певна річ, не соціалізм – щось інше, прибране в найменування, в гасла, які ні до чого не ведуть, а тільки спантеличують...»⁹

Трагічна загибель 1961 р. дружини Генрієтти Попової підсилила в поезії Володимира Соколова мотиви втрати, туги за ідеалом, ностальгії за минулим (див. вірш 1966 р. «Вінок» / рос. «Венок»¹⁰). У віршах «З софійського зошита», написаних 1975 р., трагічний пафос підсилюється, з'являються мотиви самотності, несправджених надій, втраченого щастя.

Остання прижиттєва книга Володимира Соколова – це збірка любовної лірики «Вірші Маріанні» (рос. «Стихи Марианне»), презентація якої відбулася влітку 1996 р. Передмову до

Ця подія періоду «холодної війни» продемонструвала, що Радянський Союз готовий військовою силою стримувати комуністичні режими в країнах соціалістичного табору. 21 серпня 1968 року в Чехословаччину ввійшли війська Варшавського договору (крім військ Румунії) для припинення процесу лібералізації і політичних реформ Першого секретаря ЦК КПЧ Олександра Дубчека, спрямованих на розширення прав і свобод громадян і децентралізацію влади в країні. Політичною метою цього вторгнення (операція «Дунай») була зміна політичного керівництва Чехословаччини і встановлення в країні лояльного до СРСР режиму.

⁹ Амурский В. Тень маятника и другие тени. СПб.: Изд. Ивана Лимбаха, 2011. С. 258. Цит. за: https://45parallel.net/vladimir_sokolov/#biography

¹⁰ Див. – перша строфа: «Вот мы с тобой и развенчаны. / Время писать о любви. / Русая девочка, женщина – / Плакали те соловьи», – остання, шоста, строфа: «Видишь, за облак барашковый, / Тая, заплыл наконец / Твой васильковый, ромашковый / Неповторимый венец».

неї написав Юрій Поляков, який зазначив, що поет Соколов – поет тихий, у тому сенсі, в якому тихим називають Тихий океан. А це не випадково, адже «зовні класичні вірші Соколова приховували трагічні й вибухові пристрасті сучасного світу»¹¹.

Завершити розмову про поезію Володимира Соколова можна влучним висловлюванням Віталія Амурського: «Давно помітив я: знаючи вірші, далеко не завжди можна упізнати в них риси реальної людини, що їх написала. Вірші можуть бути чудовими – автор як особистість – розчарувати. Мені доводилося зустрічатися, спілкуватися з багатьма письменниками, поетами... Досвід спілкувань переконав: рівновага між написаним й автором – рідкість. Може, саме тому образ Володимира Соколова відбився чітко, рельєфно: у тому, що і як він писав, не було розбіжностей із тим, яким він був. Володимир Миколайович не вибудовував мостів між зовнішнім світом і світом особистим, вони співіснували у ньому органічно».

Помер В. Соколов 24 січня 1997 р. Похований на Кунцевському цвинтарі в Москві.

Приклади перекладу віршів поета українською мовою мені не відомі.

---

¹¹ Мнацакян С. Элегантный человек. URL: <https://poezia.ru/memory/users/35>

Володимир Соколов (*справа*)
і Роберт Рождественський

1953 р. Москва. Літературний інститут.
Володимир Соколов (*зліва*) і Євген Євтушенко

* * *

Как будто не было зимы,
Цветут деревья беззаботно.
И на ночь ливни льют охотно,
Как будто не было зимы.

И так, забыв про холода,
Июньский ветер ветки треплет,
Как будто листья никогда
Не истлевали в сером пепле.

И вот, случайно встретясь, мы
Опять стоим у поворота
И все надеемся на что-то,
Как будто не было зимы.

1948, 1953

* * *

Немов і не було зими,
Дерева радісно цвітуть,
Супроти ночі зливи ллють,
Немов і не було зими.

І так, забувши вже про холод,
Червневий вітер завіває,
Немов листва таки ніколи
На схилі року не стліває.

І ось, якось зустрівшись, ми
Ведем про майбуття розмову,
Чогось очікуємо знову,
Немов і не було зими.

* * *

Я не боюсь воскреснуть. Я боюсь,
Что будет слишком шумно. Потому
Я медленно стихи свои читаю.
Я оставляю паузы. Для шумов
Технических и прочих. Будет час,
И человек, похожий на меня,
Найдёт мою потрепанную книжку,
И я в душе грядущей оживу
На миг.
И в этом всё моё бессмертье.
Светлейте, птицы, зеленейте, травы,
Да упасёт вас время от потравы.
И нам другой совсем не надо славы,
Как только той, что будет.
Иногда.

1971

* * *

Я не боюсь воскреснути. Боюсь,
Що буде надто шумно. Через те
Повільно я вірші свої читаю.
Я паузи лишаю. Для шумів
Технічних й інших. Буде час,
Й людина, що нагадує мене,
Знайде мою обдерту книжку,
І я в душі прийдешній оживу
На мить.

І в цьому все моє безсмертя.
Птахи, світлійте, трави, зеленійте,
Нехай вас час врятує від потрави.
А іншої нам не потрібно слави,
Крім тої лиш, що буде.
Подекуди.

* * *

Я устал от двадцатого века,
От его окровавленных рек.
И не надо мне прав человека,
Я давно уже не человек.

Я давно уже ангел, наверно.
Потому что, печалью томим,
Не прошу, чтоб меня легковерно
От земли, что так выглядит скверно,
Шестикрылый унес серафим.

1988

XX СТОЛІТТЯ

Я стомився від нашої днини,
Що наповнила кров'ю моря.
І не треба мені прав людини,
Не людина давно уже я.

Я давно уже янгол, напевно.
Адже нуджуся в смутку живим,
Та не прошу, мене щоб даремно
Від землі, з її станом непевним,
Шестикрилий забрав серафим.

1983 р. Москва.
Володимир Соколов (зліва) і Віктор Астаф'єв

ПІСЛЯМОВА

**РОБЕРТ РОЖДЕСТВЕНСЬКИЙ
ПАМ'ЯТІ ГЕМІНГВЕЯ**

Уходят,
    уходят могикане.
Дверей не тронув.
Половицами не скрипнув.
Без проклятий уходят.
Без криков.
Леденя.
Навсегда затихая.

Их проклинали
    лживо,
хвалили
лживо.
Их возносили.
От них отвыкали...
Могикане
удивлялись и жили.
Усмехались и жили
могикане.
Они говорили странно,
поступали странно.
Нелепо.
    Неумно.
    Неясно...

И ушли,
не испытав
    страха.
Так и не научившись
бояться.
Ушли.
Оставили
    ветер весенний.
Деревья,
посаженные своими руками.
Ушли.
Оставили
    огромную землю,
которой очень нужны
могикане.

Ідуть,
відходять могікани.
Не торкаючи двері.
Без підлоги скрипу.
Без прокльонів відходять.
Без криків.
Леденіючи,
Назавжди згасаючи.

Їх кляли
брехливо,
хвалили
брехливо.
Їх обожнювали.
Від них відвикали...
Могікани
дивувались і жили.
Посміхались і жили
могікани.
Вони розмовляли дивно,
чинили дивно.
Недоладно.
Нерозумно.
Неясно...

І пішли,
не зазнавши
страху.
Так і не навчившись
боятись.
Пішли.
Полищили
вітер весняний.
Дерева,
саджені своїми руками.
Пішли.
Залишили
величезну землю,
якій дуже потрібні
могікани.

ПРИМІТКИ

ДАВИД САМОЙЛОВ

Видання творчої спадщини:

Самойлов Давид. Стихотворения / вступит. ст. А. С. Немзера; сост., подг. текста В. И. Тумаркина; примеч. В. И. Тумаркина и А. С. Немзера. Санкт-Петербург: Академич. проект, 2006. 800 с. (Новая Библиотека поэта).

Самойлов Д. С. Счастье ремесла: Избранные стихотворения / сост. В. Тумаркин. Москва: Время, 2010. 784 с.

Самойлов Д. С. Памятные записки / сост. Г. И. Медведева, А. С. Немзер; сопроводит. ст. А. С. Немзера. Москва: Время, 2014. 704 с. («Диалог»).

ЮРИЙ ЛЕВИТАНСКИЙ

Видання поетичної спадщини:

Левитанский Ю. Д. Сон об уходящем поезде / сост. И. В. Машковская. Москва: Рус. книга, 2000. 384 с. (Поэтическая Россия).

БУЛАТ ОКУДЖАВА

Видання поетичної спадщини:

Окуджаву Б. Ш. Стихотворения / Вступ. ст. А. С. Дубшана и В. Н. Сажина; сост. В. Н. Сажина и Д. В. Сажина; примеч. В. Н. Сажина. Санкт-Петербург: Академич. проект, 2001. 712 с.

Голубой шарик (с. 74). Про зв'язок цієї поезії з іншими віршами Б. Окуджави того ж періоду творчості див.: Бєлая Г. Булат Окуджаву, время и мы. *Окуджаву Б. Избр. произведения: в 2 т.* Москва: Современник 1989. Т. 1. С. 10–11. Про більш широкий історико-літературний контекст мотиву польоту кульок, зокрема у творчості І. Мятльова, І. Анненського, В. Ерліха, Д. Хармса див.: Кобринский А. Поэтика «ОБЭРИУ» в контексте русского литературного авангарда: в 2 ч. Москва, 1999. Ч. 2. С. 62–64.

«До свидания, мальчики» (с. 76). Інтерпретацію цього вірша див.: Чайковский Р. «Будьте высокими!». Русская речь. [Москва] 1984. №. 3. С. 35–38.

Балтер Борис Исаакович (1919–1974) – російський письменник, друг Б. Окуджави.

«Неистов и упрям...» (с. 78). Публікуючи вперше

цю поезію 1977 р. і неодноразово називаючи її першою піснею, Б. Окуджаву розповів історію її створення: «Якось студентом я написав для своїх друзів пісню „Неистов и упрям, гори, огонь, гори...” Вона була сумною, як багато старих студентських пісень. Було це 1946 року. Після цього десять років я не думав про пісні. Тепер вона, мабуть, не краща з моїх творінь, проте вона – перша. Цим і дорогою». У даному творі присутні основні риси поезики Окуджави, серед яких – використання приказки як окремого віршового рядка («Семь бед – один ответ»). Поряд з широким використанням фольклорної традиції¹, лірика поета пов'язана з літературним романсом (на кшталт Аполлона Григор'єва, 1822–1864), а також з радянською піснею².

...*гори, огонь, гори*. – Мотив горіння (рос. «сжигающего огня») нагадує пастернаківський рядок з вірша «Смерть сапера» (з книги «Земной простор», 1945): «Жить и сгорать у всех в обычае». Крім традиційних міфопоетичних уявлень про жертвний вогонь, який очищує і породжує життя, укорінення мотиву горіння в Окуджавовій поезії пов'язане, на думку Леоніда Дубшана, з повсякденною ідеологічною атмосферою, яка просякла поетове дитинство. Окуджаву згадував: «...адже я пам'ятаю, як у 8 років молився на Павлика Морозова і мріяв повторити його подвиг. Це відповідає моїм тодішнім уявленням про моральність»³. Крім того, на думку Марієтти Чудакової⁴, у вказаних рядках присутня «словесно-му-

---

¹ Б. Окуджаву вважав головним своїм учителем російський фольклор (див.: *Смена*. [Москва] 1984. № 18. С. 23). Див. також дослідження: Соколова І. А. Фольклорная традиция в лирике Булата Окуджавы. «Свой поэтический материк...»: Науч. чтения, посвящённые 75-летию со дня рождения Булата Окуджавы. Москва, 1999. С. 38–39; Новиков Вл. Булат Окуджаву. *Русская речь*. [Москва] 1989. № 3. С. 66; Кушнер А. Рискуя вызвать негодование... *ЛГ-Досье*. 1992. № 11. С. 3.

² Див. про це: Сухарев Д. Введение в субъективную бардиетику. *Знамя*. [Москва] 2000. № 10. С. 188.

³ *Огонек*. [Москва] 1991. № 19. С. 4. *Морозов Павлик* (1918–1932) – російський хлопчик, який у радянській пропаганді символізував чесність і принциповість молодого борця (піонера-героя) з «куркулями». За офіційною радянською версією, вбитий власними дідом Сергієм Морозовим та дядьком за виступ на суді проти власного батька. Вбитому хлопцеві встановлювали пам'ятники у багатьох містах та піонерських таборах Радянського Союзу.

⁴ Див.: Чудакова М. «Лишь я, таинственный певец...». *Литературное обозрение*. [Москва] 1998. № 3. С. 11.

зична ремінісценція» з широко відомого у воєнні та післявоєнні роки тексту Михайла Светлова (1903, Катериносав, нині Дніпро – 1964) «Пісні про фронтовиків» (рос. «Песни о фронтовиках», 1942):

Бессменный часовой
Все ночи до зари,
Мой старьй друг – фонарик мой,
Гори, гори, гори!

Нагібін Юрій Маркович (1920–1994) – російський письменник.

«**Старьй пиджак**» (с. 80). У критиці 1980-х рр. була висловлена думка, що ця поезія написана в стилі вірша П'єра-Жана де Беранже (1780–1857) «Мій старий фрак», кожна з 5-ти строф якого закінчується рядком: «Мій старий друже, не покидай мене».

...*искусство кройки и шитья*. – Асоціюється з оповіданням Б. Окуджави «Искусство кройки и життя».

...*серьёзно так переживает, а сам-то всё переживает*... – Пор. рядки з вірша Белли Ахмадуліної 1973 р.:

– Всё это надо перешить,
– сказал портной, – ведь дело к маю.
– Всё это надо пережить,
– сказала я, – я понимаю⁵.

Пор. аналогічні мотиви упродовж усієї його творчості Б. Окуджави, зокрема у творах: «Стихи, являющиеся кратким руководством для пользования пугачом» (1961), «В больнице медленно течёт река часов...» (1989), «Мне не нравится мой силуэт...» (1980-ті).

По Смоленской дороге (с. 82). Історія написання цього твору має свою легендарну складову, про що, зокрема, пише російський критик і літературознавець Станіслав Рассадін (1935–2012): «Ходили чутки, ніби Георгій Костянтинович Жуков найкращою фронтовою піснею вважав «По Смоленской дороге – леса, леса, леса». І дарма маршала переконували: пісня – пісявоєнна!

– Що ви мені говорите? Я ж пам'ятаю, як у нас її співали в сорок третьому...

Коли я запитав у Окуджави, чи він чув цю байку, він, розсміявшись, відповів: ні, не чув, але йому казали, нібито Андропов, вже помираючи, просив, аби йому вголос читали „Подорож дилетантів”.

Було? Не було? Не знаю. Сам я бачив тільки те, як,

---

⁵ Див.: Ахмадуліна Б. Сны о Грузии. Тбилиси: Мерани, 1979. С. 18.

слухаючи «По Смоленской дороге...», кожного разу плакав Костянтин Георгійович Паустовський»⁶. Сам автор неодноразово розповідав, що пісню вони з Ю. Левітанським створювали «справді на смоленській дорозі», взимку, під час поїздки за завданням «Літературної газети» в Пушкінські Гори, що на заході Псковської обл. Росії. «Це єдина моя пісня, – зауважував Б. Окуджава, – де мелодія

---

⁶ Рассадин Ст. Три легенды об Окуджаве. Легенда третья. Гитарист. *Рассадин Ст. Книга прощания. Воспоминания о друзьях и не только о них*. URL: <http://maxima-library.org/mob/b/45857?format=read> Жуков Георгий Костянтинович (1896–1974) – радянський полководець і державний діяч, Маршал Радянського Союзу, чотириразовий Герой Радянського Союзу, кавалер двох орденів «Перемога». 8 травня 1945 р. в 22 год. 43 хв. (9 травня в 0 год. 43 хв. за московським часом) у Карлсхорсті (Берлін) прийняв від німецького генерал-фельдмаршала Вільгельма Кейтеля капітуляцію військ нацистської Німеччини. Був організатором і керівником військових навчань на Тоцькому полігоні (Оренбурзька обл. РФ) 1954 р., коли для вивчення можливостей армії в атомній війні від 45 тис. до 60 тис. солдат були піддані дії радіації після вибуху атомної бомби. 1955 року призначений Міністром оборони СРСР. Він був одним з ініціаторів і організаторів придушення Угорської революції 1956 р. Особистість маршала Г. К. Жукова в історичній і публіцистичній літературі знаходить найпротилежніші оцінки. 24 червня 1945 року приймав Парад Перемоги на Червоній площі у Москві. *Андропов Юрій Володимирович* (1914–1984) – радянський партійний і державний діяч. Генеральний секретар ЦК КПРС (1982–1984), голова Президії Верховної Ради СРСР (1983–1984), голова КДБ СРСР (1967–1982). Генерал армії (з 1976). *Паустовський Костянтин Георгійович* (1892–1968) – російський письменник українського походження. Його прадід Григорій Паустовський-Сагайдачний після зруйнування Запорозької Січі у 1775 р. поселився у с. Городище (Київщина), отримав дворянство і прийняв католицтво. Височанських. Серед предків письменника були поляки, росіяни та турки. Мати письменника, Марія Григорівна (1858–1934), походить із православного українського шляхетського роду. Автор повістей та оповідань в жанрі пейзажної і ліричної прози. Чотири рази був номінований на Нобелівську премію з літератури. Твори письменника неодноразово були перекладені багатьма мовами світу. Літературний секретар К. Паустовського у 1965–1968 рр. Валерій Дружбинський писав, що письменник «умудрився прожити час шаленого уславлення Сталіна і жодного слова не написати про вождя усіх часів і народів. Умудрився не вступити в партію, не підписати жодного листа чи звернення, як б палюжили кого-небудь. Він щосили намагався залишитися і тому залишився самим собою».

випередила слова, – вони народилися пізніше»⁷.

...рук твоих кольцо... – Див. подібну лексичну формулу поетичного мовлення у вірші Михайла Луконіна 1945 р. «Пришедшим с войны» – «кольцо рук твоих»⁸, і у поезії Бориса Пастернака 1953 р. «Хмель» – «Вкруг тебя мои руки обвиты».

Прощание с новогодней ёлкой (с. 84). Як зазначає Михайло Епштейн⁹, роль ялинки у новорічному обряді – це особлива тема в російській поезії 2-ї пол. ХХ ст., присутня, наприклад, у творчості Бориса Пастернака, Андрія Вознесенського й ін. Ялинка як новорічне дерево прийшла в Росію в кінці ХVІІІ ст. з Німеччини. Поступово звичай вбирати ялинку став чи не найпоширенішим. Хвойне дерево, прикрашене свічками, цукерками, блискучими іграшками, срібними нитками, хлопавками, яблуками й мандаринами стало символом майбутньої, бажаної пишноти і краси, свого роду райським деревом життя. Ялинка посеред кімнати – це палаючий кущ, що не згорає (як неопалима купина у старозавітній «Книзі Вихід»). Межа між двома часами – старим і новим, яка позначає новорічні свята, – це ніби спосіб затриматися поза швидкоплинним, спрямованим лише з минулого в майбутнє часом, це спосіб впусити вічне у людське повсякдення.

У святкуванні зимових (білих) свят (період від Різдва до Водохреща) упізнається мотив зелених свят¹⁰, перебирання дерева в жінку. Але якщо весняний обряд символізує пробудження сил родючості, народження нового життя, то зимовий обряд постає швидше святом воскресіння, а ялинка пророчить казкове майбутнє. Саме символом вічної жіночності постає різдвяна ялинка у вірші Б. Пастернака «Вальс зі слезою» (рос. «Вальс со слезой», 1941).

Окуджава переосмислює мотив різдвяної ялинки

---

⁷ Див.: Смена. [Москва]. 1984. № 18. С. 22; *Культура и жизнь*. [Москва] 1980. № 5. С. 18.

⁸ Див. про це: Григорьев В. П. *Поэтика слова*. Москва: Наука, 1979. С. 239.

⁹ Див.: Эпштейн М. «Природа, мир, тайник вселенной...»: Система пейзажных образов в русской поэзии. Москва: Высш. шк., 1990. С. 84, 85.

¹⁰ У росіян – це тиждень, що передує Трійці, в українців – це період з четверга сьомого тижня після Великодня до вівторка восьмого тижня після Великодня. Цей слов'янський народний святковий комплекс символізує закінчення весни і початок літа.

в іншому смисловому ключі: у вірші «Прощання з новорічною ялинкою» перед читачем розгортається драма старіння і пов'язаної з ним самотності, підсилена нотою любові і жалю, що залишається у світі й стискає серце¹¹.

Мы в пух и прах наряжали тебя, / мы тебе верно служили. – Ті, хто зібралися під Новий рік навколо ялинки, – це лицарі, кавалери.

И в суете тебя сняли с креста / и воскресенья не будет. – Фігура хреста надає ялинці значення жертвності: у новорічному обряді ялинка не лише своїм виглядом нагадує хрест, ніби розпинаючись на ньому, її саму традиційно ставлять на хрест (на хрестовину), вона ніби розпинається на ньому і приносить себе в жертву щастю Нового року. Це і є темою вірша «Прощання з новорічною ялинкою».

...гордые, как гренадеры... – Ці слова дослідники зараховують до епентитичного випадку паранонімії¹². *Гренадеры* (гранатометники) – відбірні частини європейської піхоти і/або кавалерії.

Крахмальнікова Зоя Олександрівна (1929, Харків – 2008) – філолог і дисидент. За свої праці про релігійне відродження в Росії і релігійну діяльність 1974 р. звільнена з державної служби і позбавлена можливості друкуватися. У 1983–1987 рр. перебувала в ув'язненні та на засланні.

Грузинская песня (с. 88). Про історію написання твору розповів сам автор: «Колись я записав рядок „Виноградную косточку в тёплую землю зарю». Він мені сподобався і я почав шукати до нього сенс. Вийшло вісім рядків. І рефрен був: „А иначе зачем на Земле этой вечной живу”. Але завершеності не було». Далі йдеться про зустріч в Ленінграді з грузинським поетом Михаїлом Квлівідзе (нар. 1925), котрому 13-річна дівчинка принесла на перегляд свої вірші, написані грузинською. «Вона пішла, – продовжує Б. Окуджава, – у мене з'явився рядок, з'явилися атрибути грузинські. Мишкові сподобався цей вірш. Я присвятив його Квлівідзе і назвав „Грузинська пісня”. А потім з'явилася бажання придумати мелодію. Придумав. От і все»¹³.

Песенка о Моцарте (с. 90). Порівняння цього тексту з

---

¹¹ Марран. Булат Окуджава и его время. *Континент*. [Париж] 1983. № 36. С. 337–338. URL: https://vtoraya-literatura.com/pdf/kontinent_036_1983_text.pdf

¹² Див.: Григорьев В. П. Поэтика слова. С. 281.

¹³ *Смена*. [Москва] 1984. № 18. С. 24.

віршем Давида Самойлова «Франц Шуберт» (1961) див.: Паперный З. За столом семи морей: (Булат Окуджава). *Вопросы литературы*. [Москва] 1983. № 6. С. 39. Його ж інтерпретацію як присвяченого російському поетові Йосипу Бродському (1940–1996; з 1972 емігрував з СРСР) див.: Лосев А. Бродский: От мифа к поэту. *Поэтика Бродского*: сб. статей / под ред. А. Лосева. Нью-Йорк, 1986. С. 9–10.

Балдеева Ірина Олексіївна (нар. 1923) – близький друг сім'ї Б. Окуджави. Кандидат математичних наук. Дружина китаєзнавця, доктора історичних наук, професора, члена Громадської ради Театру на Таганці Льва Делюсіна (1923–2013). У помешканні Балаєвої і Делюсіна відбувалися домашні концерти Володимира Висоцького.

...не убирайте ладони со лба – Російський поет і драматург, виконавець власних пісень Олександр Галич (1918, Катеринослав, нині Дніпро – 1977; з 1974 перебував у вимушеній еміграції) у розмові з переслідуваним академіком Андрієм Сахаровим (1921–1989) зауважив, що «не можна притискати долоні до чола, граючи на скрипці»¹⁴.

Песенка кавалергарда (с. 94). Текст поклав на музику російський композитор Ісаак Шварц (див. нижче).

Кавалергард (від *фр.* cavalier вершник + garde охорона) – солдат чи офіцер окремого привілейованого кавалерійського полку (гвардійська важка кавалерія Російської імперії, створена у XVIII ст. шляхом реформування окремих військових формувань для виконання функцій почесної охорони імператриці Катерини I (правл. 1725–1727).

«Антон Палыч Чехов однажды заметил...» (с. 96).

...умный любит учиться, а дурак учит. – З по значкою «прислів'я» (рос. пословиця) ці слова Антон Чехов заніс у записник, знайшовши їх у Володимира Даля (1801, Луганськ – 1872), автора «Тлумачного словника живої великоруської мови» (1840).

О Володе Высоцком (с. 98).

Висоцький Володимир Семенович (1938–1980) – російський актор (артист московського Театру на Таганці), поет, класик жанру авторської пісні.

Полякова-Байдарова Марина Володимирівна (псевдонім Марина Владі, нар. 1938) – французька актриса, вдова В. С. Висоцького.

---

¹⁴ *Знамя*. [Москва] 1991. № 2. С. 152.

Музикант (с. 100).

Шварц Ісаак Йосипович (1923–2009) – російський композитор, автор більше 30-ти пісень на вірші Б. Окуджави.

Песенка о молодом гусаре (с. 102).

...командир – дам ездных кумир. – Парафраза¹⁵ із XXVIII строфи п'ятого розділу роману у віршах О.С.Пушкіна «Євгеній Онегін»: «Уездных барышень кумир <...> Приехал ротный командир».

Примета (с. 104).

Жигулін Анатолій Володимирович (1930–2000) – російський поет.

ВОЛОДИМИР СОКОЛОВ

Видання поетичної спадщини:

Соколов В. Н. Белье ветки России: Стихотворения. Поэмы. Москва: Рус. книга, 2000. 413 с. (Поэтическая Россия).

«Я устал от двадцатого века» (с. 122). Про історію написання твору розповів російський поет, який 1973 року емігрував до Франції, де згодом одержав громадянство, Віталій Амурський (нар. 1944) у своїй книзі «Тень маятника й інші тіні»: «Сам Володимир Миколайович розповідав буквально таке:

– Я написав цей вірш наприкінці 1988 року. Я був тоді в гостях у Болгарії. По телебаченню передали повідомлення про землетрус у Вірменії. А перед цим йшли події в Карабаху, йшли події такого важкого ґатунку по всій країні. Мені цей землетрус видався таким, що переполював чашу терпіння, і я відчув, як я стомився і що я не один стомився від цих подій, які розвиваються безперервно.

Мені було страшно написати рядок: „Я давно вже не людина”. Але я помітив, що коли страшно щось написати, то це потрібно зробити...».¹⁶

Поєднання обставин, часу і місця написання тво-

---

¹⁵ *Парафраза*, чи *парафраз* (від *грец.* παράφρασις / paraphrasis переказ) – скорочений або розширений переказ своїми словами чужого тексту.

¹⁶ Амурский В. Тень маятника и другие тени. СПб.: Изд. Ивана Лимбаха, 2011. С. 248–262. Або див.: Альманах «45-я параллель». 2012. № 14(28). 11 мая. URL: https://45parallel.net/vladimir_sokolov/#biography

ру, на думку В. Амурського, підвело поетове перо «до страшного по суті формулювання: „Я давно вже не людина”, з ключовим „давно”.

Згадав він і Карабах... Це були вже інші потрясіння. Як відомо, трясло не лише Кавказький регіон. Трясло країну. Перебудова не була синонімом післясталінської відлиги. Там, тоді людям ще просвічували надії на краще. Про те, аби вижити. У „хрущовську відлигу” можна було почути капіж. У горбачовсько-єльцинську добу його замінили підлі постріли з пістолетів й автоматів. Там, тоді – була весна. Тут – глуха осінь. Заворушення. Соколов був поетом, чий слух орієнтувався на весну. Тепер, в кінці 80-х, він чув інше. Чув біль. І – пройнявся ним, не ставши, проте, його співцем – співцем трагедії.

...Оглядаючись назад, ...я іноді сам дивуюся тому, наскільки різними були вектори суспільних рухів, і де моральні цінності... можна було уявити у вигляді антитез на всіх рівнях життя... У підсумку, якщо етика „відлиги” породила і створила у ролі моделі для наслідування такого собі романтика з недбалими звичками, але людину внутрішньо чисту, то „перебудова” – хапугу, ділка, конформіста, хама, злочинця...

Тим часом історія вірша „Я устал от двадцатого века” виплила до мене несподівано з Інтернету, де я випадково наштовхнувся на „Літературні замітки, замальовки, портрети” <рос. „Литературные заметки, зарисовки, портреты”> чудового поета Кирила Ковальджі¹⁷. Прочитавши в паризькій (тоді ще емігрантській) газеті „Російська думка” <рос. „Русская мысль”> від 6–12 березня 1997 року мою статтю „Я втомився від двадцятого століття” <рос. „Я устал от двадцатого века”>, написану у зв’язку зі смертю Володимира Миколайовича, Кирило Володимирович повідомив: „...А ось що сталося зі мною. У сімдесяті роки (десь серед щоденників є запис) у мене склався рядок – ніби чийсь голос, напівблатна пісенька:

Ах, ушла моя вера
В идеаль, друзей и жену.
Я устал от двадцатого века,
А до нового не доживу...

---

¹⁷ Ковальджі Кирило Володимирович (1930, Одеська обл. – 2017) – російський поет, прозаїк, літературний критик. Вів літературну студію, з якої вийшли кращі російські лірики кінця ХХ – початку ХХІ ст. Твори письменника були перекладені низкою європейських мов, окремі видання побачили світ у Румунії, Польщі, Болгарії, Молдавії.

Далі справа не пішла, та й останній рядок (хоча голос ніби не мій) забобонно покоровив.

Минали роки. Рядок „Я устал от двадцатого века” жив у пам’яті і вимагав права на життя. І ось наприкінці сімдесятих я написав вірша „Опівніч” <рос. „Полночь”>, куди і прилаштував невикористаний рядок:

Я устал от любимых поэтов,
Прежде срока ушедших во тьму,
От красавиц, ими воспетых,
От наветов и пистолетов:
Кто при гениях был? почему?
У кого искали ответов
И стихи посвящали – кому?
Я устал от двадцатого века.
Новый пустит ли нас на порог?
Что за полночь! Фонарь и аптека...
Но в глазах у поэта упрёк

і т. д. Та коли справа дійшла до друку (це було ще за Брежнєва¹⁸), довелося згладити: замість „Я устал” з’явилося „Ты устал”, і в такому вигляді увійшло до збірки „Після полудня” <рос. „После полудня”>... В наступному виданні, в „Книзі лірики” був відновлений правильний текст.

Цілком можливо, що Володимир Соколов самостійно відкрив цей рядок (через сім років). ...Та не виключаю, що мій рядок залишився у Володимира Соколова десь у підсвідомості, адже я дарував йому свої книжки, і він їх читав. ...Однак якщо серйозно, навіть попри докази мого авторства немає у мене „авторських прав”. У Соколова рядок заграв, а в мене безнадійно загубився. ...У кожного був час, від якого він втомився. Кожен по своєму. Всіх зрівняла доба».

---

¹⁸ *Брежнев Леонід Ілліч* (1906–1982) – радянський державний і партійний діяч. Партійний і державний лідер СРСР у 1964–1982 рр., які називають епохою застою.

ЗМІСТ

Поетичні інтерпретації-2, або Знову в інерції професії	3
Поезія як гра (Від автора)	10

ДАВИД САМОЙЛОВ

Давид Самуїлович Самойлов	13
«Шкода тих, хто помирає вдома...»	35
«Якщо викреслить війну...»	37
Дворик Міцкевича	39
«І всіх, кого любив...»	41
«Дерева повинні...»	43

ЮРІЙ ЛЕВІТАНСЬКИЙ

Юрій Давидович Левітанський	45
«Щось відбулося, нас всі покидають...»	53
«Все вужче друзів світ, вузеньке коло те...»	55
Про вільний вірш	59
«Кожен вибирає сам собі...»	63
«Що з того, ну, що я там був...»	65

БУЛАТ ОКУДЖАВА

Булат Шалвович Окуджава	69
Голуба кулька	75
До побачення, хлопчики	77
«В шаленстві тім своїм...»	79
Старий піджак	81
По Смоленській дорозі	83
Прощання з новорічною ялинкою	85
Грузинська пісня	89
Пісенька про Моцарта	91
«Пісенька коротка, як саме життя...»	93
Пісенька кавалергарда	95
«Колись Антон Чехов так слушно зазначив...»	97
Про Володю Висоцького	99
Музика	101
Пісенька про молодого гусара	103
Прикмета	105
«В день народження дарунок сотворив я сам собі...»	107

ВОЛОДИМИР СОКОЛОВ

Володимир Миколайович Соколов	109
«Немовби не було зими...»	119
«Я не боюсь воскреснути. Боюсь...»	121
XX століття	123
Післямова.	
Р. Різдвенський. Пам'яті Гемінґвея	125
Примітки	129

Літературно-художнє видання

Ігор Володимирович Козлик
ПОЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ – 2
(українською і російською мовами)

*Видання здійснене за фінансової підтримки
Є. І. Омельчук*

Комп'ютерна верстка,   І. В. Козлик
оригінал-макет

Обкладинка   І. С. Петров

Підписано до друку 22.07.2020.
Папір офсетний. Гарнітура Bookman Old Style.
Ум. друк. арк. 8,1. Тираж 100 прим.

Видавець та виготівник «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-92

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців
та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11.
2008 р.